Rapport

SAMORDNINGSRÅDET (SOR) Nr. 2 - 1995 - 41. årgang



- KARL GRUNEWALD:
  – Norges reform for utviklingshemmede
  – Tvang mot utviklingshemmede
- Håpets hus
  – Reisebrev fra Romania
- Sosialt nettverk som mål i mobiliseringen av frivillige tjenester

Rapport nr. 2 - 95

Utgiver:	SAMORDNINGSRÅDET – Råd for samordning av humanitært og yrkesmessig arbeid for mennesker med psykisk utviklingshemming.
Leder:	Orvar Thorsrud, Lyngvn. 8, 2312 Ottestad, tlf. 6257 6248
Sekretær:	Tormod Mjaaseth, Hamreheia 17, 4631 Kristiansand S. Tlf. 3809 4170, Fax 3809 4173
Redaktør:	Leder i Samordningsrådet
Red.komité:	Orvar Thorsrud, Tormod Mjaaseth og Gunnar Brekke

Rapport kommer ut med 6 nummer i året.
Abonnementspris kr. 100,– pr. år.

ABONNEMENT/ADRESSE-FORANDRINGER:
Sekretariatet, Hamreheia 17,
4631 Kristiansand S.
Tlf. 3809 4170, Fax 3809 4173
Bankgiro: 1813.10.53580
Postgiro: 0808 5094735

Annonser:
RAPPORT
Postboks 98, 3570 Ål
Tlf.: 3208 1694
Bankgiro: 2320.07.17384
Postgiro: 0826 0707273

Manuskripter:
Sendes sekretariatet

SOR's Forskningsfond:
Gunnar Brekke
Gutenbergsvei 23, 5035 Bergen
Tlf. 5524 7070 (kontor)
Tlf. 5531 4116 (privat)

Trykk:
Holmestrand Handelstrykkeri as
3080 Holmestrand

INNHOLD I DETTE NUMMER:

Leder 1

DR. KARL GRUNEWALD:
Norges reform
for utviklingshemmede 2

DR. KARL GRUNEWALD:
Tvång mot utviklingshemmede 7

Håpets hus
Et reisebrev fra Romania 9

SOR's frivillighetskonferanse, Geilo 18

Sosialt nettverk som mål i mobiliseringen av frivillige tjenester..... 20

Frivillighetssentralene 24

Klipp fra «Min nye hverdag»..... 25

«MILLIARDENE SOM FORSVANT»

En overskrift om ansvar eller svindel

«Rot med HVPU-milliardene», «Stortinget sjokkert--» og «Reaksjonene er meget sterke etter avsløringene av mangelfull kontroll med HVPU-milliardene» (Aftenposten 21.03.95). Aftenposten mener å ha avslørt rot og intervjuer fremtredende personer som er sjokkerte, og bringer artikler under overskriften «Milliardene som forsvant».
For en tid siden -før avsluttende budsjettbehandling i Stortinget høsten 94 -gikk overskriftene på manglende overføringer for anstendig oppfølging av reformen og skandaler i reformens kjølvann. Og så like over nyttår kom «Farlige HVPU-klienter tilbakeføres» - «Farlige lovbrytere kommunens ansvar» (Aftenposten 31.02.95) Kommunal Rapport fulgte opp (10.02.95) med «Bastant nei til ny HVPU-oppgave».

SAMLET GJØR DETTE INNTRYKK
Media skaper faktisk ofte et mer sammensatt bilde av HVPU-reformen, enn godt er for den vanlige leser. Siste dagers overskrifter kan etterlate det inntrykk at noen har svindlet med HVPU-milliardene, at kommunene kan ha brukt pengene til alt fra brannbiler til datamaskiner eller bygdebok i Ullensaker kommune, -en opplysning som er uetterrettelig ifølge kommunens rådmann.

Bakgrunnen for avsløringene er Riksrevisjonens påtale av Helse- og Sosialdepartementets manglende kontrollrutiner med bevilgninger øremerket for spesielle formål. Departementet mener det er viktigere å evaluere resultatene enn å kontrollere kommunenes bokholderi.

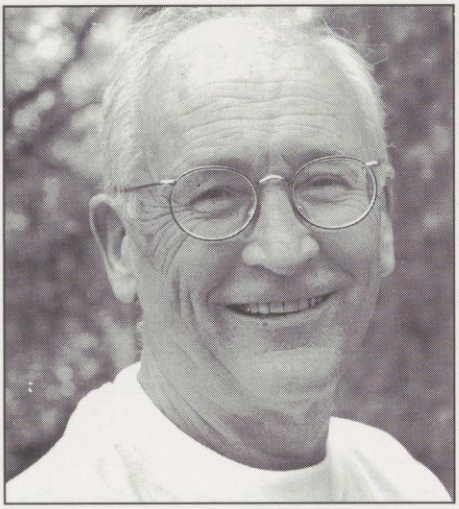
For lesere med kjennskap til HVPU-reformen er slike overskrifter provoserende, men for lesere uten det nære kjennskap, en kilde til mistenkeliggjøring og avvisning som bare vil skade vår nye nabo.

Hele HVPU-reformen har som basis at kommunene er ansvarlige og at kommunenes folk opptrer som ansvarlige medborgere. Hvis denne basis trekkes i tvil, faller bunnen ut av reformen og all verdens beste kontrollrutiner erstatter ikke en tøddel. Hele reformarbeidet står og faller med kommunens prioriteringer og *vilje* til å følge opp. Det handler mer om kommunens moral og verdsetting enn om statlig kontroll.

Vi er inne i siste reformåret, i overgangen til en ny epoke hvor tiltak og tjenester skal fungere som en integrert del av det kommunale system -uten øremerkinger av spesiell HVPU-midler og selvfølgelig uten ***spesiell*** statlig kontroll. Da står det igjen å stole på at kommunens folk bryr seg. Om vår nye nabo skal få det bra, må kommunens borgere ha ansvar og utøve den kontroll som skaper trygghet.

Media må selvfølgelig fortsatt overvåke at reformens løfter og intensjoner tas på alvor også etter 1995 og slå ned på urett og overgrep, men under overskrifter som samsvarer og gjerne forsterker realitetene i budskapet.

Redaksjonen



KARL GRUNEWALD *er spesialist i barnepsykiatri, men fra 1961 til 1986 var han medisinalråd i Sosialstyrelsen og ansvarlig for «omsorgerna om utvecklingsstörda» i Sverige.*
Han ble i denne perioden ett av de store navn i nordisk og internasjonal sammenheng.
Karl Grunewald har gitt ut et ti-talls bøker om utviklingshemming og er ansvarlig for tidsskriftet INTRA.
Han er medisinsk æresdoktor, har fått tildelt tittelen professor av Regjeringen og er i tillegg blitt hedret med « The Kennedy Foundation Internationale Award»

Norges reform for utviklingshemmede

AV KARL GRUNEWALD

I Norge görs stora förbättringar för utvecklingsstörda personer. Precis som hos oss har det skett en snabb utflyttning från institutionerna till ett boende i samhället. Och precis som hos oss har ansvaret för omsorger gått över till kommunerna från landstingen. Kommunerna ska ansvara för alla insatser utom experthjälp, som skall ges av team anställda av landstingen.

Staten betalar investeringarna

Norge är det enda land i Norden som aldrig har haft en omsorgslag. Staten betalar kommunerna för varje person som de «tar hem» från någon anstalt, oftast någon form av «bofaelleskap». Till för några år sedan rörde de sig om 470 000 n. kr. per person. Hela reformen står och faller med dessa statliga öronmärkta pengar. Sammanlagt rör det sig om sex miljarder kronor! Staten har kritiserats för att man inte till räckligt noggrant har kontrollarat att kommunerna verkligen använder pengarna för omsorger om utvecklingsstörda.

Många bodde på vårdhem

En stor skillnad mor oss är att nerläggningen av anstalterna började först 1989 och en annan att man inte alls hade byggt ut dagcenterplat-

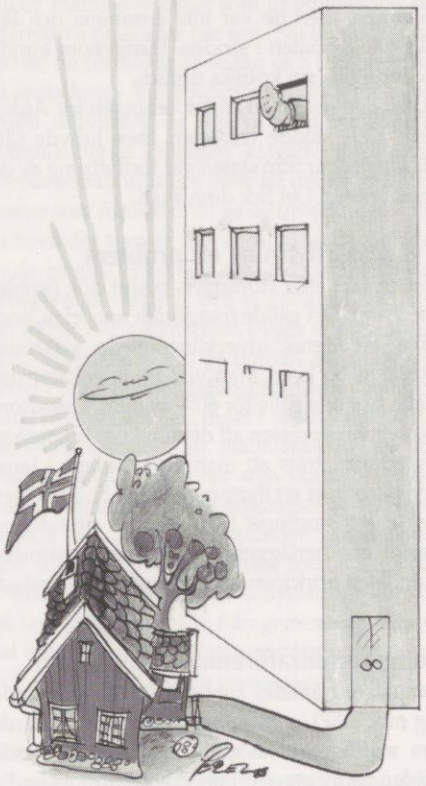
ser i samma utsträckning som vi. Däremot hade man fler platser vid skyddade verkstäder. Och betydligt fler barn på särskoleinternat. I förhållande till folkmängden var antalet platser på vårdhem närmast dubbelt så stort som hos oss. Det rörde sig om ca. 5 000 på ca. 170 institutioner. Det innebar i genomsnitt 30 platser på varje institution -ungefär hälften så många på våra vid den tiden. De flesta var landstingsängda, men relativt fler än hos oss ägdes av stiftelser, föreningar etc...
Sammanlagt räknade man med att 17 000 utvecklingstörda behövde omsorger. Det stämmer ganska bra med våra siffror.
Att så många bodde hemma utan något «tilbud» blev förståss ett problem för statsmakterna -skulle man verkligen prioritera nerläggningen av anstalterna före stödet till de hemmaboende? Problemet löstes med att kommunerna fick ett särskilt bidrag för att ordna dagverksamheten.

Ansvarsreformen ett jätteprojekt

Det var 1987 som stortinget tog beslut om det man kallar ansvarsreformen eller HVPU-reformen (HVPU = Helsevern for Psykisk Utviklingshemmede i landstinget motsvarande vår omsorgsverksamhet). Horisonten för nerläggningen av institutionerna fastställdes till fem år. En alldels för kort tid frampressad av den sena starten. Följden blev bl a att det alternativa boendet inte blev förberett nog och inte tillräckligt varierande. Dessutom hann personal och anhöriga dåligt med att anpassa sig till den nya situatinonen.

NFPU drev på

Den starkaste drivkraften för reformen var «Norsk Forbund for Psykisk Utviklingshemmde», NFPU. Det mortsvarar vårt FUB. 1983 antog man ett prinicipprogram om bl a avveckling av det stora institutionerna. Det var ett mycket progressivt beslut, men dåligt förankrat bland medlemmarna. Och politikerna sköt man framför sig understödd av ständiga avslöjanden om missförhållanden på institutionerna.



Ideologiskt drev NFPU normaliseringen av de utvecklingsstördas livsvillkor till vad många tyckte (bla jag!) sin yttersta gräns... Så t.ex skulle det inte få finnas en enda paragraf i socialtjänstlagen som handlade om utvecklingsstörda. Att ha en särskild lag för dem och andra funktionshindrade var uteslutet.
Följden av NFPU:s hållning blev att hela reformen kom att få karaktär av deras reform. Gick något snett vid nerläggningen, så var det deras fel. Det blev svårt för att inte säga omöjligt för NFPU att både plädera för reformen och samtidigt kritisera felaktigheter.
Skillnaden med vårt FUB är betydande. Inte så

att FUB inte pläderade för avveckling av vårdhemmen, men de var inte ensamma och låg alls inte i fronten i striden. Därigenom kunde de bibehålla sin kritiska distans.
Även den norska «Landsforeningen for Autister», LFT, stödde reformen, men krävde särskilda pengar från staten vid förflyttning av de med autism. Det fick dom även.

Tvångsförflyttning ett problem

Redan året efter stortingets beslut dök problemen upp. Det gällde framförallt anhöriga, som ville att deras utvecklingsstörde släktning skulle få bo kvar. Man visade på enkäter där detta påstods gälla för 60% av dem. Dessutom skrev man i pressen att det förekom tvångsförflyttningar, trots att man kunde klaga i lansstyrelsen över ett flyttningsbeslut. Följden blev en debatt i stortinget 1990, som gav sitt tidigare beslut om nerläggning en mjukare formulering. Men principen om nerläggning kvarstod.

En ny föräldraförening i opposition

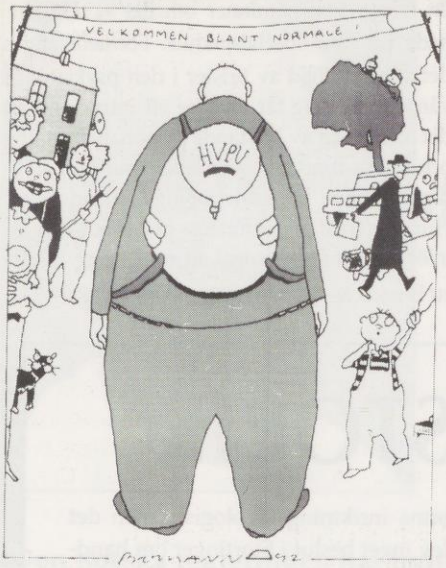
Samma år träffades anhöriga som opponerade sig mot NFPU:s hållning. Det ledde till att några medlemmar utoslöts, vilket påskyndade bildandet av ett nytt anhörigförbund, «Landsforbundet for Psykisk Utviklingshemmede og Pårørende», LUPE. De anser att det är tack vare dem som stortinget har slagit fast att ingen får tvångsförflyttas och att de anföriga skall tillfrågas med samma tyngd som de utvecklingsstörda. Formellt har de fått samma ställning som NFPU.
Det råder ingen tvekan om att LUPE vill ha kvar bra och mindre institutioner. Det är intressant att läsa om hur de resonerar om detta. De tycker att «normaliseringsideologin» tar bort «rätten» till funktionshindret hos de utvecklingsstörda. Det är helt enkelt normalt att vara utvecklingstörd, anser de. Begåvningshindret kan bara påverkas i mindre grad. Därför är stöd och hjälp det viktiga och inte en normaliseringen i närsamhället. Det bara osynliggjør de begåvningshandikappades behov.

Kommunerna är för små anser LUPE

Vidare hävdar de att behoven varierar starkt. Många utvecklingsstörda har mycket stora behov. HVPU-reformen har inte tagit hänsyn till detta. De små och medelstora kommunerna är för små för att ge den anskilde «solida och försvarliga uppväxt- och livsvilkor». (Norge har fler kommuner än vad vi har och de är i snitt mycket mindre än våra). Man ser allt för ofta - säger LUPE- att kommunerna varken har styrka eller vilja att etablera annat än minimumlösningar och provisorier. Möjligheterna till insyn, kontroll och korrigering var större i den gamla HVPU-systemet, säger man videre. Ansvars-reformen ser snarare ut som en formidabel ansvarsbefrielse än som en förstärkning av de utvecklingsstördas livsvillkor. -Så långt LUPE.

Normalisering till varje pris

Överdriver LUPE NFPU:s argumentering om normalisering? Det kan se så ut. NFPU:s innstellning är att man skall avdramatisera de utväcklingsstördas situation så långt som möjligt. All service skall vara en del av den som står alla medborgare till buds. Några insatser som har sin utgångspunkt enbart i att man är utvecklingsstörd ska inte finnas. Därför ska det inte få förekomma några lagparagrafer om sådana insatser. Alltså total normalisering av livsvillkoren i närsamhället utan at deras särskilda behov eftersätts.
Detta påminner om de diskusioner som vi hade i slutet av 70-talet. Omsorgskommittén fick i sina direktiv uppdrag att utreda om inte omsorgslagen kunde upplösas genom att behövliga paragrafer fördes in i skollagen och socialtjänstlagen. Det ledde till att reglerna för särskolan fördes till skolagen, men beträffande socialtjänstlagen skrev vi att det var för tidigt: Ännu en tid behövs särskilda regler för at denna eftersatta grupp skulle få sina behov tillgogosedda. Sedan kom den ekonomiska åtstramningen och omsorgslagen behövdes mer än någonsin -den t o m utvidgades till nya grupper funktionshindrade och blev «Lagen om stöd og service för vissa funktionshindrade", LSS.



Klarar Norge sig utan omsorgslag?

Hur kan då Norge klara sig utan sådana tvingande bestämmelser som i omsorgslagen med rätt att i domstol överklaga t o m en bristande kvalitet i den insats man får? Enligt min uppfattning gör man det inte heller i längden, om man vill uppnå det vad som i LSS kallas goda levnadsvillkor. Att det har gått hyggligt hittintills beror dels på den stora statliga subventioneringen, dels på Norges fördelaktiga ekonomi. Men den dag som ekonomin sviktar eller som anspråken på insatsernas kvalitet ökar, kommer de utvecklingsstörda och deras företrädare att inse det nödvendigä med bestämda regler, som skydd för de funktionshindrade. Det skall dock framhållas att det norska socialdepartementet lägger ner betydande medel på att följa upp reformen. Precis som hos oss är utvärdering inne. Det tråkiga är bara att rapporterna kommer långt efter det att felen begåtts.

Gick nerläggningen av vårdhemmen för fort?

Från svensk horisont måste man beundra med vilken målmedvetenhet som uppbygnaden av alternativa omsorger har sett. Nu lär endast ca 700 av de för några år sedan ca 5 000 bo kvar på anstalterna. Vår erfarenhet är dock att en så snabb utflyttning är förenat med betydande komplikationer. Nyligen klagade även den norska socialministern över att det finns kommuner som fortsätter att ge de utvecklingsstörda bostäder som är mera institutionspräglade än de gamla. Vi vet hur ingående individuella hänsyn man måste ta och vi vet även hur farligt det är när alternativen byggs efter samma mall. Fortfarande bär vi bördan av att grupperna i det nya boendet inte har satts samman tillräckligt sorgfälligt. Inget i social omsorg är mera ingripande i en människas liv än att bestämma vilka personer som ska bo tillsammans. Vi har även dålig erfarenhet av om inte tillgång till dagligt verksamhet koordineras med utflyttningen. Under den första tiden på 70-talet blev resultaten av utflyttningen för en del hos oss en övergång från gemenskap till social isolering -precis tvärtemot våra intentioner. Och en svår tid för både personal och boende.

Arne Skouen kritiserar

I Norge finns en välkänd författare som heter Arne Skouen. Han är förälder till en kvinna med autism och han har skrivit både böcker och pjäser om begåvningshandikappade.
I många år var han en fruktad och för sin stora integritet aktad krönikör i Dagbladet. Den 10 januari i år återkom han med en sådan krönika. I den refererar han till en inventering av hver 57 utvecklingsstörda har fått det i Akershus fylke. För flertalet är omsorgen bristfällig. Det finns t o m dom som sitter inlåsta över helgerna i brist på personal. Det finns inga regler för hur den anställde skall få utbildning. Bara 12% har fått en sådan. Fylkets expertinsatser får godkänd betyg av endast halva antalet personal. «Man ska bara inte inbilla sig att någonting blir till det bättre bara för att man bygger nya hus och flyttar människor», skriver Skouen. «All erfarenhet säger oss», skriver

han, «att det enda som skapar framsteg inom omsorgerna är en permanent och fristående aktor. Istället har den för klienterna närstående organisationen (han syftar på NFPU) etablerat sig som hejarklack åt myndigheterna».

Förslag om tvångsreger

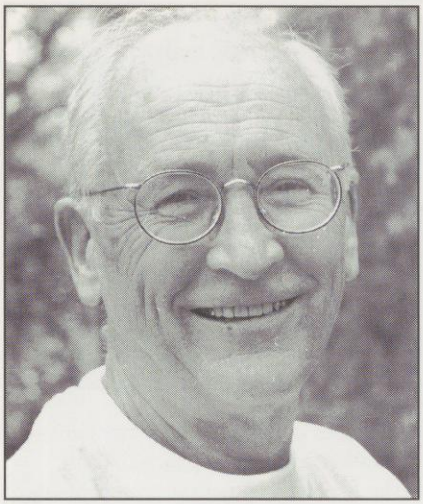
Det föreligger nu ett förslag om särskilda tvångsregler enbart riktade mot utvecklingsstörda. Under vissa förhållanden skall man få tillgripa ett tvång, som påminner om det vi tidligare hade på våra specialsjukhus. Formellt anges det vara en följd av brister i den psykiatriska vården, men jag får snarare ett intryck av att det är en följd av bristande personalutbildning och en vårdtradition som lever kvar från en tidigare mera beteendeträningsinriktad vård. Hur som helst är det förståss helt förkastelig att införa rätten för personal att med tvång «ändra ett beteende» som det heter i lagförslaget.

KORT HISTORIK

Norge har hälften så många invånare än Sverige. Efter andra världskriget hade man en betydligt sämre ekonomi än vad vi hade. Det försenade bl a tillväxten av omsorger för de utvecklingsstörda. Precis som hos oss var dessa sedan länga helt innriktade på anstalter, men ännu 1950 hade man bara 760 platser. Då beslöt staten att stå för driftskostnaderna. Det fick framförallt välgörenhetsföreningar att bygga anstalter, men efterhand även landstingen. Staten stod för två större anstalter. Precis som hos oss fick landstingen sedan det övergipande ansvaret. Landstingen byggde upp en organisation som hette «Helsevern for Psykisk Utviklingshemmede», HVPU. I den anställdes även team med läkare etc... Hela organisationen reglerades under sjukvårdslagen, vilket kom att prägla institutionernas utforming, personalens utbildning m.m...

1973 kom ett betänkande som bröt denna inriktning ideologisk, men det blev inget beslut i Stortinget om handlingsplan eller statsbidrag för öppna omsorger. Ett nytt betänkande kom 1985 med förslag om att kommunerna måste få ett i socialtjänstlagen inskrivet ansvar för omsorgerna inklusive särskolorna, att institutionerna (vårhemmen) måste läggas ner och att kommunerna måste få ordentligt med statsbidrag. 1988 lagstadgades detta och reformen kunde påbörjas.

«Norsk Forbund for Psykisk Utviklingshemmede", NFPU, bildades i 1967. Det växte i antal och betydelse mycket snabbt och ansågs under en period för att vara världens «starkaste» föräldråförbund. Det har numera (i förhållande till befolkningsmängden) något färre medlemmar än det svenska. NFPU skall inte förväxlas med «Nordiska Förbundet Psykisk Utvecklingshämning», som har samma förkortning.



Tvång mot utviklings-hemmde

Av Karl Grunewald

Den norska regjeringen har nyligen skickat ut ett förslag till en proposition om rätten att använda tvång i omsorgerna om utviklingshemmede. Reglerna föreslås bli ett särskilt kapitel i helse- och socialtjänstlagen. De riktar sig enbart mot utviklingshemmede.

Frågan har utretts länge bl a därför att man anser att utan detta tvång måste ett par hundra utviklingshemmede hänvisas till psykiatriska sjukhus. Tvånget skall få användas i gruppbostäder, i dagligt verksamhet och i den utviklingshemmedes egna hem om denne får ett tilbud där.
Det anges tre situationer som kan föranleda tvång:
- skadeavvergendet tiltak i enkelttilfeller. Den er å likne med nöddregler etter straffeloven, men går noe lenger.
- atferdsendrende tiltak. Den omfatter planmessig opplegg med sikte på å endre vedkommendes atferd for å redusere fare for uakseptabel skade eller ulempe.
- omsorgstiltak. Den omfatter tiltak i nödvendig daglig omsorg.

Någon precisering av vilket tvång man skall få använda skall inte göras i lagen, endast att allt tvång skall vara facklig och etiskt försvarbart och att det skal vara det minst ingripande. Man skall ha försökt med alternativ först. Särskilda regler skall utfärdas om vem som får besluta om tvång, vem som skall kontrollera tvånget m.m...
Jag anser att detta lagförslaget är helt förkastligt. Goda omsorger måste bygga på total frivillighet. Behöver utviklingshemmede vård under tvång skall samma regler gälla för dem som för andra medborgare. Föreligger det brister på de psykiatriska sjukhusen är det det som måste rättas till. All erfarenhet visar att finns det regler som tillåter tvång lever personalen upp till dem. Omsorgernas historia visar oss att ju mer och bättre man utbildar personalen och ju mer man ger omsorger på den utviklingshemmedes villkor, desto mindre aggressioner och desto mindre behov av tvång. Det dolda tvånget kan endast bekämpas genom utbildning och handledning av specialister.

Hur kan Norge komma så snett?

Till skillnad från hos oss arbetade många psykologer i Norge med beteendeträning. Jag tror att detta har grundlagt en allmän träningsfilosofi. Risken med den är att personalen -med utgångspunkt från vad dom anser vara normalt och önskvärt- formulerar ett program för sina insatser, som den utviklingshemmede måste underordna sig. Detta sätt att arbeta leder bara till motstånd och konflikter. Det avviker helt från vad som anges i den svenska handikapplagen, LSS, att verksamheten skall vara grundad på respekt för den enskildes medbestämmanderätt og integritet.

Den andra orsaken till varför jag tror att man anser sig ha behov av tvång är att så få av personalen har utbildning för sin uppgift. Det uppges röra sig om endast något över 20%. Detta kan delvis vara en följd av att NFPU har, eller i varje fall har haft, en anti-expert-hållning och bristande respekt för omsorgskompetens. I vår handikapplag säger departementschefen: «Personalen skall ha den utbildning och erfarenhet som krävs för varje specifik upgift».

Den störste oförrätt

Att tillåta tvång inom omsorgerna är den största oförrätt ett samhälle kan begå mot utviklingshemmde och ett nederlag för omsorgerna och de kunskaper som vi har idag. Återigen tvingar man de utviklingshemmede in i ett diskriminerande juridiskt regelsystem -det förra var anstalterna -istället för att tillämpa de kunskaper vi har om dessa personers behov. Återigen dikterar vi förutsättningarna för hur deras liv skall gestaltas, istället för at lyssna och förstå och anpassa våra anspråk till deras förutsättnigar.

Strider mot FN:s standardregler

Antar Stortinget denna lag kommer jag att anmäla norska staten till FN:s specielle rapportör för brott mot den 15.de regeln i FN:s standardregler för full delaktighet och jämlikhet för funktionshindrade.

Rapport vi anbefale

TIDSKRIFTET INTRA

som utkommer i Sverige med 4 nummer årlig.

INTRA ges ut av Stiftelsen Utvecklingsstörda i Fokus vars ändarnäl är att verke för ökad information om resultater av forskning metodutveckling och samhällets insatser beträffande utvecklingsstörda personer och andra med närliggande problematik.

Ledermöter Lars Bolander, Karl Grunewald, Nils Halerby, Hans Hallerfors, Elaine Johansson, Jan Ording.

Suppeplanter: Ann Bakk, Inger Claeson-Wästeberg, Fredrik Grunewald, Björn Hjortling, Inger Sigfridsson Dahlberg, Märten Söder.

ANSVARLIG UTGIVER:

Karl Grunewald
Vesslevägen 12
131 50 Saltsjø-Duvnäs
Telef. 08-716 34 33

ABONNEMENT - NORGE

n.kr. 170,- (pr. 4. nr.)
på postgiro 0806-1900 927

HÅPETS HUS



Langs E60 ligger landsbyene som perler på en snor. Ofte bare med 10 - 15 hus

Vernepleierutdanningen ved Høyskolen i Bergen har sammen med Kirkens Nødhjelp drevet et prosjektarbeid i Remeti i Romania i 3 år. Høyskolen i Bergen ønsket å få utført en dokumentasjon av prosjektet og dets resultater, med tanke på bruk i undervisning og for publisering. Oppdraget ble utført av vernepleierne Helge Folkestad og Allan Metcalf, som har arbeidet i prosjektet, sammen med Tor Visnes som til vanlig er sjefplanlegger innen helse og sosiale tjenester i Bergen kommune. Sistnevnte har sendt dette reisebrevet til Rapport.

Fra Budapest sydover til Romanias grense strekker den ungarske putsta'en seg 260 lange kilometer som èn stor slette. Like etter grensen begynner Plopisu- og Pãdurea Craiufjellene å reise seg på hver sin side av elven Crisul Repede, - en fjern bidragsyter til Donau.

For å komme til fjellandsbyen Remeti (som egentlig skrives med en aksent under t'en, og uttales Remetz) begir man seg inn i Transilvania i fylket Bihor og tar av fra hovedveien E60 ved den ørvesle landsbyen Buca på en øde strekning omtrent midtveis mel-



Landsbyen Remeti ligger lunt i et smalt dalføre, omkranset av gårder, og med hospitalet (barnehjemmet) sentralt.

lom Oradea og Cluj. Derfra kjører man omlag 3 mil oppover i fjellene. Remeti ligger, med sine 200 innbyggere, i en liten dal på ca 700 meters høyde, i et skogkledd fjellområde. Landskapet er preget av koller, nuter, daler, kløfter og revner på kryss og på tvers. Likevel, på svært mange måter et gjestmildt landskap. Man befinner seg så å si midt på det sentraleuropeiske kontinent, og klimaet er svært vennlig det meste av året. Dalsidene er dyrkbare, og spredt rundt selve landsbyen ligger det 30 - 40 gårdsbruk.

I landsbyen bor skogs- og gårdsarbeiderne. Samt ennå noen anleggsarbeidere. Litt lenger oppe i dalen ligger den store dammen som ble anlagt sist på 60-tallet, og som er hovedkilden i et større vannkraftsystem som styres gjennom tuneller i fjellene.

I anleggsperioden bygget arbeiderne et sykehus i Remeti. Det skulle både være til eget bruk, og et håndslag til landsbyfolket. Da anleggsarbeiderne fór fra dalen, sto det igjen et sykehus med tannlegekontor, kontor for landsbylegen, apotek og en kapasitet på 40 - 50 senger. I dekningsområdet bodde igjen omlag 600 mennesker. Av disse hadde til en hver tid bare 1 - 2 behov for en seng på sykehuset. Om man ikke hadde stort annet under Ceaucescus vanstyre, hadde man i hvert fall et sykehus. Riktignok i forfall, men likevel.

Revolusjonen i 1989

I 1989 kom revolusjonen og Romania kastet av seg diktaturets åk. Midt oppe i tumultene begynte bildene fra asylene der myndighetene hadde plassert de gale og de åndsvake å strømme ut. Alle husker vi de nakne



Gamlemor kommer til landsbylegen i en saueskinnspose på hestekjerren.

ungene, tre og fire i hver seng, som sov i sine egne ekskrementer og som knapt fikk mat og stell.

Bildene vakte reaksjoner internasjonalt. Mange mennesker rundt i hele Europa aksjonerte spontant, og i løpet av noen korte vårmåneder i 1990 ble landet oversvømmet av oppriktig velmenende mennesker som kom med lastebiler stuet fulle av mat, klær og leker.

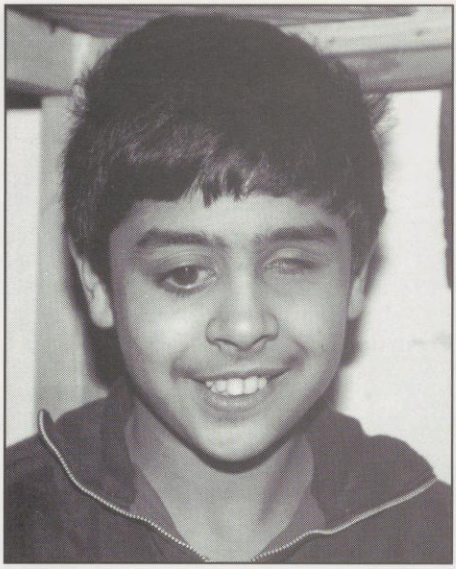
Historiene om fordelingen av herlighetene er mange. Og mange av dem minner om mogulenes utdeling av gullstykker, slik de er beskrevet i "Tusen og èn natt". Eller hva skal man si til historien om traileren som stanset i en landsby, og når sjåfør og sidemann hadde samlet alle ungene, begynte de å kaste sjokolade og leker ut over flokken. Mer enn noen av ungene noensinne hadde sett. Og i hvert fall mer enn de noengang ville få bruk for.

Kan man, - når man får tenkt seg om -, opparbeide ekte forargelse over asyldirektøren som forgrep seg på denne manna fra himmelen for å smøre sin egen lommebok. De psykisk utviklingshemmede ungene fikk jo mer enn de trengte av saker som *han* med *sin* inntekt ikke kunne drømme om å gi sine egne unger.

I hvert fall er det et faktum at store deler av de første hjelpesendingene havnet på svartebørsen, og man kan i ettertid spørre om de egentlig gjorde mer skade enn nytte. De var med på å drive inflasjonen i været. De var kimen til en ny, svart økonomi. Og de skapte behov som ikke kunne fylles i det lange løp.

Varme hjerter og kalde hoder

Heldigvis var det over hele Europa mennesker utstyrt både med varme hjerter og kalde hoder, som skjønte hvor dette bar. Og som skjønte at hvis rumenerne skulle bli i stand



Josef er blind. Han har vært i England for en øyeoperasjon, men det var mislykket.

til å klare seg selv, måtte de ha tilførsler av noe annet og mer enn vestlige luksusvarer.

Først og fremst måtte ungene ut av asylene.

Både fordi det ble skapt et internasjonalt press, og fordi mange i Romania hadde et ekte ønske om å gjøre noe med tilstandene, begynte man å se seg om etter alternativer. I denne forbindelse var det at det nesten ubrukte sykehuset i Remeti kom inn i bildet, sammen med lignende sykehus og sykestuer i andre landsbyer. De kunne brukes som barnehjem.
For helsedirektør dr Gheorghi Oros i fylket Bihor var resonnementet enkelt.
Cadea hvor asylet lå, er en større by med mye sosiale uroligheter og uten andre muligheter for plassering.
I Remeti og de andre fjellandsbyene fant han vennlige mennesker, rolige forhold, frisk luft og brukbare bygninger. Valget var enkelt, og slik gikk det til at hospitalet i Remeti ble tømt for pasienter og fylt med to busslaster med tilsammen 60 psykisk utviklingshemmede barn.

Både for landsbyen og for barna ble januar 1991 et vendepunkt.



Helge og Allan satte i gang en opplæring for å gi Josef mulighet for å ta seg frem ved egen hjelp.

Sosiale systemer i endring

I landsbyen hadde man knapt sett mennesker med psykisk utviklingshemning før. Alle visste imidlertid at dette stort sett var barn som var forlatt av sine foreldre. Dessuten var mange av dem sigøynere. Alle sammen oppførte seg mer eller mindre underlig, laget fæle lyder og manglet hår på hodet.

Dessuten tok de over sykehuset slik at landsbyfolket måtte reise mangfoldige mil til Bratca eller Oradea hvis de ble syke.

Den vennligheten dr Oros hadde funnet avtok noe.

På den annen side skulle barnehjemmet ha personale. Dette ga først og fremst kvinnearbeidsplasser. Kun vaktmesteren var mann. At kvinner fikk mulighet for lønnsarbeid var også noe nytt mellom fjellene, og med på å forstyrre århundregammel sosial orden.

Etter hvert kom også utenlandske hjelpearbeidere inn og gjorde krav på en plass i samfunnet. Og utenlandske "professorer" og studenter hadde ikke akkurat vært daglig kost før i verden.

Alt i alt ble mange gamle sanneheter snudd på hodet på grunn av den fremmede ungeflokken.

For ungene var endringene i første omgang av mer direkte og konkret art.

Materiell bedring

Mange av dem var funksjonelt psykotiske. De kunne ikke feste blikket. De manglet funksjonelt språk. De manglet adekvat kontaktevne, - hvis en voksen kom i nærheten, hang det 20 unger på henne med det samme. Og de manglet helt og holdent orientering for tid og sted. Noen var fysisk funksjonshemmet. Noen hadde CP. Hos noen kunne man konstatere et manifest deprivasjonssyndrom, - eksempelvis barn som i en alder av 9 år var under meteren. Alle var klassifisert som psykisk utviklingshemmet. Men ellers var de sterke og friske. Det vil si: - det var disse som hadde overlevd de harde, iskalde vintrene, nakne, uten varme på asylet i Cadea. Det var ingen med Downs syndrom blant dem. De hadde harde små kropper uten såre halser eller tette bihuler.

Dr Oros konstaterte at på asylet i Cadea døde hver vinter 60 av barna. Det var de som ikke kom til Remeti.

De som kom hadde bitte små arr, troligvis kloremerker - over hele kroppen. Sansynligvis trofèer fra kampen for maten på asylet.

I Remeti fikk de bo i et hus som ikke var større enn at de kunne holde oversikt over det. De fikk hver sin seng. De fikk fire varme måltider for dagen uten å måtte slåss for føden. Og de fikk tørre og rene klær på kroppen daglig.

Riktignok var sengene de eneste møblene. Og riktignok var alle klærne felles. Og riktignok var maten mest maisgrøt og poteter stekt i olje. Men de var blitt individer i en gruppe det var mulig å holde orden på. Og de var blitt en gruppe i et samfunn som måtte forholde seg til dem.

Det som sprang de som kom for å hjelpe i øynene, var selvfølgelig først og fremst det materielle underskuddet.

Tenk på en ting: . . . . . den manglet ! Alt manglet ! Fra stoler til doer som virket. Fra gardiner til nok gafler. Fra bad til bilder på veggen.

Det som manglet mest var kompetanse og tro: - Kompetanse på behandling av barn med psykisk utviklingshemning og tro på ungene sine muligheter. - Kompetanse på utviklingsarbeid og tro på egne evner.

Flere så dette, og blant dem som meldte seg for å bidra med kompetanse og tro var flere av de norske vernepleierhøyskolene.



Diskusjon på personalrommet

Høyskolen ut i felten

Høyskolen i Bergen kom vinteren 1991 i gang med sitt prosjekt i et samarbeide mellom skolen, Kirkens Nødhjelp og helsedirektoratet i Bihor. Innsatsen skulle rettes mot barnehjemmene i Bratca og Remeti. I alt ca 90 barn. Landsbyene ligger i samme område med 3 - 4 mil imellom.
Kravet var at det lokale personalet skulle kurses i arbeidstiden og uten at myndighetene stilte med tolker.
Med andre ord måtte nordmennene finne brukbare kommunikasjonsmåter. Stort sett eneste mulighet var å lære rumensk språk og rumensk skikk.

På barnehjemmet i Remeti er det 60 barn og en stab på 22, inkludert kjøkken- og vaskeripersonale samt vaktmester. Det betyr at det kan gå tre personale på hver vakt. Vaktene er 12 timer, og i begynnelsen var det eneste pedagogiale virkemiddelet en kjepp. En kjepp som ble brukt til å holde ungene på plass med.

Den første oppgaven var å bli kvitt kjeppen. Den måtte i så fall erstattes med noe annet, - først og fremst kunnskap. Kunnskap om individuelle muligheter og begrensninger. Kunnskap om lærings- og utviklingsbetingelser. Kunnskap om metoder og teknikker i utviklingsarbeidet. Kunnskap om systemer og relasjoner. Og så videre.

Denne oppgaven har lærere og studenter fra høyskolen i Bergen arbeidet med gjennom i alt seks perioder à 10 uker.
For å opparbeide troverdighet gikk de i utgangspunktet, i fellesskap løs på alle oppgaver. Fra bleieskift til gulvvask. Fra mating til bading. Fra lek til snørrtørking.
Og så innimellom demonstrasjon av teknik-



Fra kl. 18.00 er fjernsynet eneste aktivitetstilbud

ker for å nærme seg barna, for å løse opp kontrakturer, for å etablere øyekontakt, for å stimulere tyggerefleksen, for å fremme bruk av hendene, for å stimulere samhandling, for å fremme verbalspråk, for å sette grenser uten kjeppen, for å fremme sosial atferd.

I denne prosessen viste det seg at både personalet og barna hadde det samme utviklingspotensiale som både personale og barn har over alt.
Denne felles erfaringen ga grunnlag for diskusjoner om menneskeverd, om holdninger og om fremtiden.

Ett år etter

Da vi kom til Remeti i mars 1995 var det vel ett år siden noen fra Bergensskolen hadde vært der, og vi var, rimeligvis - spente på hva som ville møte oss.

Vi ble møtt av en ungeflokk som levde under materielle vilkår som ville få noen hver av oss til å rygge.
Fremdeles var sengene de eneste møblene, i tillegg til åtte bord og tredve krakker i spiserommet.
Bare noen få av de eldste barna hadde noen få personlig eiendeler og personlig tøy.
Døgnrytmen var opp til frokost kl 8, til skolen eller førskoleaktiviteter kl 9, hjem til mat kl 13, fri lek inne eller ute til kl 17 da det var inn til mat. Kl 18 ble alle satt på geledd foran fjernsynet til sengetid kl 21. Rundvask i dusjen en gang i uken, og klesskift etter behov. På barnehjemmet hadde de 1000 plagg i sirkulasjon, og min bukse eller genser den ene dagen kunne være din den neste. Om sokkene var like, eller om skoene hadde lisser var helt av underordnet betydning.
Alt av leker og aktivitetsmateriell var innlåst på



Julia venter på å bli adoptert til England



Håpet for fremtiden er at Elena kal få utvikle seg videre som voksen.

aktivitetsrommene i kjelleren eller på skolen.

Men vi møtte også et persoale som tok ansvar og viste omsorg. Som kjente barna og som visste noe om deres individuelle behov. På tross av at de bare var tre på skiftet med 60 unger.

Og ikke minst møtte vi barn i utvikling. Barn som hoppet av fryd over småting. Barn som prøvde å ta kontakt med de underlige utlendingene. Som smilte når *vi* prøvde å ta kontakt. Som lo når vi forsøkte oss med rumenske gloser, - og som ville lære oss de rette ordene. Barn som satte egne grenser for fysisk kontakt. Som poserte når vi kom med kameraet. Som hjalp hverandre. Som gjerne ville være til tjeneste. Velnærte unger. Rene unger. Unger i hele klær. Som sov i rene senger.

Skremmebildene fra 1990 var borte. I hvert fall på barnehjemmet i Remeti.

Noe av æren kan Høyskolen i Bergen innkassere sammen med Kirkens Nødhjelp. Likevel er det de lokale kreftene som har gjort jobben.

Sentralt i dette bildet står sjefen for barnehjemmet, doktor Mariana Andro. Syvogtredve år gammel, lege, og alene med ansvaret for 60 barn og 21 medarbeidere. Hun har vært sjefen i to år. I tillegg til at hun passer på at alle, så langt mulig - får riktig kost og nødvendig medisinsk behandling, er hun hønemor for hele flokken. Omfavnelsene, latteren, kjeften, rosen, tårene og de varme blikkene sitter løst hos henne.

Hun erkjenner uten videre at det ikke ville ha vært mye å bygge på hvis det ikke var for den opplæringen de norske kom inn med i en kritisk fase. Og hun tilskriver personalets



Mariana Andro. Sjef, doktor og hønemor

holdninger til den kunnskapen som er blitt formidlet.

Samtidig er hun stolt over at de lokale kreftene har klart å ta vare på, og utvikle kunnskapene tross minimale materielle rammer. Om Ceaucescu sier hun at både han og konen Helena slapp for billig. De skulle ikke ha blitt skutt. De skulle ha fått leve i tyve år slik vi levde: - sultne, kalde og redde. Bitterheten ligger like under overflaten. Og hun sier at ennå, - fem år etter revolusjonen - ser hun seg over skulderen og veier sine ord. Det bekymrer henne at den Ungarsk-etniske minoriteten i Transilvania under ledelse av presten Laszlo Tökez prøver å skape grobunn for gjenforening med Ungarn. Men hun har tro på fremtiden, på tross av at grensen til det gamle Jugoslavia ligger mindre enn 30 mil i sydvest.

Rumenerne er et fredsælt og arbeidsomt folkeferd sier hun. - Hvis vi får ha fred, kan vi løpet av 10 - 15 år bygge en velstand som gir håp, - også for barna på barnehjemmet i Remeti.

HVEM ØNSKER IKKE Å VÆRE OPPDATERT?

Rapport

- *Har aktuelt fagstoff – også knyttet til ansvarsreformen!*
- *Bringer reportasjer fra inn- og utland!*
- *Presenterer frivillige aktiviteter fra nærmiljø og lokalsamfunn!*

TEGN ABONNEMENT NÅ OG DU VIL BLI OPPDATERT FOR EN RIMLIG PRIS.

Årsabonnement for '95 koster bare 100 kroner!

SOR INVITERER TIL: Frivillighetskonferanse på Highland Hotel, Geilo 23.-25. august 1995

Frivillige organisasjoner og det offentlige – et spenningsfelt med nye utfordringer?

Tiltak og tjenester for mennesker med sammensatte funksjonsvansker i lokalsamfunnet

KONFERANSEN ER AV INTERESSE FOR:

SOR's medlemsorganisasjoner, frivillighetssentralene, nærmiljøutvalg, øvrige frivillige lag og organisasjoner - Kommunale etater - kultur, helse, sosial, pleie og omsorg. Yrkesorganisasjoner, kirken og andre interesserte.

PROGRAM

ONSDAG 23. AUGUST:

kl. 13.00	Lunsj
Kl. 14.00	Åpning v/ ordfører Arne Skogheim, Hol kommune
Kl. 14.15	**Hva gjør vi idag for å skape en bedre morgendag?** Foredragsholder: *President i Norges Røde Kors, Professor* ***Astrid Nøkleby Heiberg.***
Kl. 15.20	Kaffe
HOVEDTEMA I:	
Kl. 15.40 - 16.30	**Frivillige organisasjoner og det offentlige – et spenningsfelt med nye utfordringer?** – organisassamfunnet i en brytningstid – kan frivillig og offentlig innsats virke kompletterende og ikke konkurrende i forhold til hverandre? – er det mulig å skape et godt samfunn uten frivillig tjenester? **Foredragsholder:** Professor i helse- og sosialpolitikk **Else Øyen,** Universitetet i Bergen.
Kl. 16.40 - 18.10	**PANELDEBATT** MED BAKGRUNN I HOVEDTEMA I: Professor Else Øyen Professor Astrid Nøkleby Heiberg Forbundsleder Oddrun Remvik, Fellesorganisasjonen (FO) Ordfører Arne Skogheim Ordstyrer med «friske innspill»: Forskningsleder Einar Vetvik.
Kl.18.10	Samling i grupper (ca. 20-30 min.) – bli kjent – berøre dagens tema
kl. 20.00	Middag og sosialt samvær

TORSDAG 24. AUGUST:

HOVEDTEMA II:

Kl. 09.00 - 09.50 **Reformarbeidet og bruk av frivillige tjenester i kommunene**
– resultater fra et pågående forskningsarbeide.
Foredragsholder: *Forskningsleder* ***Einar Vetvik,*** Diakonhjemmets Forskningssenter.

Kl. 10.00 **Frivillige organisasjoner i kontakt med det offentlige**
– hvordan møtes vi?
– slipper vi organisasjoner til eller hindrer vi dem?
– hvordan hindres organisasjonene?
– fallgruver for begge parter
Foredragsholder: Prosjektleder **Gidske Holck,** Senter for sosialt nettverk og helse, Oslo

Kl. 11.00 Gruppearbeid m/arbeidsbok for tema II - kaffe.

Kl. 12.30 Lunsj

Kl. 14.00 Oppsummering i plenum

HOVEDTEMA III:

Kl. 15.00 **Organisasjonenes initiativ og deltakelse – valg av oppgaveområder og aktiviteter**
– frivillige organisasjoneners moralske ansvar
– hvordan må organisasjonen inrette seg for å oppnå almen respekt?
– legtimitet
– hva er gjort i Oslo - overføringsverdi fra by- til landskommune
Foredragsholder: Generalsekretær **Aage Müller-Nilssen,** Kirkens Bymisjon

Kl. 16.15 Gruppearbeid m/arbeidsbok for tema III - kaffe.

Kl. 18.00 - 18.30 Oppsummering

Kl. 20.00 Middag og sosialt samvær.

Fredag 25. august
Hovedtema IV:

Kl. 09.00 - 11.00 **Nye perspektiver på velferdsstaten – konsekvenser for frivillig innsats**
– i et samfunnsøkonomisk perspektiv - hva har vi råd til?
– velferdsstat og velferdssamfunn
– velferdsfellesskap - samhold og medvirkning i nærmiljøet
– engasjement i sak - pionerånd i ny drakt
– omsorg, fornyelse eller forvitring
– frivillige organisasjoners rolle overfor mennesker med psykisk utviklingshemning
Aktører: Professor **Victor D. Norman,** Norges Handelshøgskole i Bergen
Forskningsleder **Kåre Hagen,** FAFO.

kl. 11.15 **Generalsekretær Aage Müller-Nilssen, leder en samtale/intervju mellom aktørene. Debatt**

Kl. 12.50 Avslutning og lunsj

Opplysninger om hotell, priser, reisemåter og påmelding:
Henv. Berg-Hansen Reisebureau, Kristiansand
Telefon 38 02 05 55 – Telefax 38 02 08 87

Sosialt nettverk som mål i mobiliseringen av frivillige tjenester

var hovedtema under Samordningsrådets representantskapsmøte og åpne arbeidsseminar på Scandic Hotell i Asker, høsten 1994. Seminaret ble organisert som en idédugnad i arbeidsgrupper og plenumssamlinger med fokus på: «Utfordringer og behov i frivillig tjenesteyting.» Astrid Aarø Engen har med utgangspunkt i det materialet som ble produsert av ivrige og positive deltakere, redigert dette sammendraget som en tilbakemelding til seminardeltakerne og som et opplegg for en håndbok til praktisk nytte for mange i frivillighetstjenesten.

«Trosartiklene» fra arbeidsbøker, debatt og diskusjoner:

- «Hva du evner, kast av i de nærmeste krav»
- *Vi tror* på de små skritts vei mot de store mål.
- *Vi tror* at de høye murene mellom mennesker kan brytes ned dersom vi greier å fjerne stengslene mellom enkeltmenneskene i nærmiljøet.
- *Vi tror* at kjennskap skaper vennskap, og at manglende kjennskap skaper usikkerhet og manglende vennskap.
- *Vi tror* at hvert enkelt lokalmiljø, ut fra sine spesielle forutsetninger, må på sin særegne måte skape en helhetlig lokalkultur som også integrerer de menneskene som har størst hjelpebehov.
- *Vi tror* at vårt mål først og fremst kan nåes ved at hvert enkelt menneske lærer å se og å utnytte sine dagligdagse anledninger til å vise vennlighet og hjelpsomhet.
- *Vi tror* at rettssikkerhet og livskvalitet for mennesker med spesielle hjelpebehov er totalt avhengig av at menneskene rundt dem viser dem respekt og opptrer som medmennesker på sitt beste.
- *Vi tror* på åpenhet og synliggjøring av steke og svake sider hos oss alle.
- *Vi tror* på tålmodighet i forhold til at ikke alle er like raske og effektive.
- *Vi tror* at alle mennesker har behov for å være aktive deltakere i lokalsamfunnets mangfoldige sosiale, kulturelle og produktive virksomhet.
- *Vi tror* at holdninger læres best i tidlig alder, vi tror på fremtiden dersom riktige holdninger og handlinger blir innlært hos barn og unge.
- *Vi tror* på psykisk utviklingshemmedes behov for tilhørighet til sin egen aldersgruppe.
- *Vi tror* på et bedre liv for oss alle dersom vi lykkes i å inkludere de mest hjelptrengende.

Hvem er de som trenger oss?

- *Mennesker med* sammensatte funksjonsvansker.
- *Mennesker med* muligheter som blir oversett.
- *Mennesker med* behov som blir oversett.
- *Mennesker som* er svært forskjellige.
- *Mennesker som* er våre naboer og medmennesker.
- *Mennesker som* bør bli møtt med respekt.
- *Mennesker som* ofte blir ensomme i velferdssamfunnet.
- *Mennesker som* gjør våre liv rikere.
- *Mennesker som* har problemer med å bli verdsatt.
- *Mennesker som* i likhet med andre skal ha et liv etter åttetimersregelen, åtte timer søvn, åtte timer arbeid, åtte timer gledefylt fritid.
- *Mennesker som* er avhengige av at våre holdninger og handlinger garanterer for deres trygghet.

Tanker om organisering av frivillig innsats

- *Vi trenger* en lokal koordinerende base for virksomheten.
- *Vi trenger* et felles samlingssted med hyggelige tiltak som kafeteria, spill, aktivisering, bibliotek m.v.
- *Vi kan bruke* kirke, samfunnshus, grendehus, gamle skolebygninger eller andre offentlige og private lokaler.
- *Vi må tenke* på tilgjengelighet, transport og ledsagere.
- *Vi må synliggjøre* de funksjonshemmede og mobilisere frivillige til innsats.
- *Vi må knytte* til oss de ressursrike og kraftfulle lokale lag og organisasjoner og prøve å få dem til å inngå forpliktende avtaler.
- *Vi må unngå* å prisgi de funksjonshemmede til risikable tilfeldigheter og derfor gjerne håndplukke de personene vi engasjerer til ansvarsfulle og selvstendige oppgaver.
- *Vi må sørge* for trygg og god økonomistyring.
- *Vi må sørge* for opplæring og veiledning for de menneskene som stiller opp som frivillige hjelpere.
- *Vi må informere* og motivere menneskene i naboskapet for å skape positive holdninger og unngå negative episoder.
- *Vi må ikke* nøye oss med vellykkede fester, hverdagstimene i livet er flest.
- *Vi må fungere* som «ambassadører» for de funksjonshemmede ved å vise godt forbilde, hjelpe dem med å knytte nye kontakter i forhold til enkeltpersoner, grupper og aktive miljø.
- *Vi må fungere* som «tolker» ved å lære deres språk og kommunikasjonsmåte i perioder og situasjoner hvor de har problem med å bli forstått av andre.
- *Vi må være* flinke til å markere regler og grenser som de stadig har bruk for å kunne i samvær med andre.
- *Vi må utfordre* dem i forhold til å yte en innsats i et fellesskap som vil inkludere dem.
- *Vi må være modige* nok til å gå inn i foreninger, bedrifter, institusjoner, organisasjoner o.a. for konkret å informere og forplikte andre til å inkludere de funksjonshemmede.

Hvilke mangler og hindringer gjør frivilliges innsats nødvendig?

- *De hjelpetrengende* er altfor usynliggjorte i samfunnet.
- *Vi er ikke flinke* til å verdsette de funksjonshemmede fordi vi bruker en målestokk som ikke passer.
- *Vår atferd* gir dem stadig inntrykk av ikke å være flinke nok.
- *De blir glemt* når vi velger våre venner.
- *Politiske* og administrative beslutninger kommer til kort når det gjelder vennskap, respekt, nabohjelp og håndsutstrekninger.
- *Ildsjelene* blir nedslitte. Ild blir til aske. Utbrenning og tretthet hos de få som i alle år har stått på avløses ikke uten at friske krefter kommer til.
- *Det moderne samfunnet* er avansert og komplisert og vanskelig å orientere seg i.
- *Stadig færre har fritid* og mulighet for overskuddsatferd i privat disponibel tid.

- *Vår atferd må endres* fordi den er mer preget av eget behov for å lykkes og nyte velferd enn av behov for å være gode medmennesker for andre.
- *Kunnskapsmangel* og fremmedgjøring hindrer deltaking.
- *Taushetskrav* er et «handikap» for frivillig innsats når vi går ut i lokalsamfunnet for å engasjere alle som trenges for å inkludere mennesker med spesielle bistandsbehov.
- *«Tretthetssyndromet»* preger stadig flere i jobb, i privatliv, nabolag, institusjoner og organisering.
- *Egoisme og stress* gjør oss for sløve til at vi ser andres behov.

Lokalsamfunnets mobiliseringsmuligheter

- *Lokalsamfunnets* genuine identitet og styrke
- *Enkeltmennesker;* "de brennende hjerter"
- *Ideelle* organisasjoner og lag
- *Den Norske Kirke* og andre religiøst- og livssynsorienterte organisasjoner
- *Interesse-* og hobbyforeninger
- *Politiske* og faglige organisasjoner
- *Bydels-* og grendelag
- *Fagpersoner* med «hjertet på rett sted»
- *Politisk* aktive mennesker
- *Jevnaldrende* i barnehage, skole og på arbeidsplass
- *Naboer og slektninger*
- *Leder og ansatte* ved alle typer service og handel
- *Leder og ansatte* i offentlig forvaltning
- *Enhver som ferdes i lokalmiljøet*

Hva gjør vi som kjenner dem best?

- *Vi demonstrerer* at vi er «ambassadører» ved stadig å oppsøke og kommunisere med mennesker som trenger bistand.
- *Vi satser* på de små skritt mot det store mål ved å vise vårt gode eksempel.
- *Vi utnytter* vår samfunnsposisjon, privat og i vårt yrke, til å vise andre at vi bruker alle muligheter til å inkludere de menneskene som trenger bistand for å kunne fungere i lokalsamfunnet.
- *Vi bruker* våre evner og kunnskaper, interesser og ferdigheter i alle tilgjengelig situasjoner for å trekke mennesker med bistandsbehov med i lokale aktiviteter.
- *Vi oppsøker* og finner ut hva vi kan hjelpe med.
- *Vi synger ut* i full offentlighet når vi ser forsømmelser og urettferdighet ramme mennesker med bistandsbehov.
- *Vi viser respekt* og forståelse for tilhørighet til aldersgruppe og livsfase, og vet at det er et spesielt problem for voksne at de blir betraktet som barn.
- *Vi beflitter oss* på å søke etter spesielle evner og interesser hos de menneskene vi vil hjelpe slik at den enkelte kan få best mulig anledning til å oppleve å lykkes.
- *Vi vet at* søsken og foreldre trenger støtte og avlastning og setter krefter inn for at også de skal ha et godt liv.
- *Vi er modige nok* til, hver og en av oss ut fra egen posisjon, å være «amassadører», å demonstrere egne positive holdninger og medmenneskelig atferd som godt eksempel for andre.

Hva finnes i lokalmiljøet?

- *Spesielle tradisjoner* og felleskapsfunksjoner
- *Lokale aktiviteter* knyttet til kultur, høytider, minnedager o.a.
- *Organisasjoner og lag* med aktivitetstilbud
- *Offentlig forvaltning* med spesielt eller generelt ansvar for å ta vare på de hjelpetrengende i lokalsamfunnet
- *Enkeltmennesker* med ubrukte ressurser og muligheter for å gjøre en innsats for noen som trenger dem
- *Skoler, barnehager* o.a. institusjoner hvor holdninger formidles og læres, og hvor de som skal lære trenger praktiske erfaringer for å lære.
- *Dugnadstiltak* med mangfold av innsatsmuligheter, også for de menneskene som bare ved andres hjelp kan bidra.
- *Butikker,* post, bank, kafeer, kiosker, bibliotek, bedrifter, hotell og mangt annet

- *Den lokale naturens* mange muligheter for opplevelser
- Overalt hvor det lokale samfunnsliv fungerer og utfolder deg.

Konkrete og praktiske tiltak; hva gjør vi?

- *Vi oppsøker,* vi går på besøk og tar kontakt når vi møter dem.
- *Vi inviterer* dem hjem til oss og vi inviterer dem med i våre egene sosiale og kulturelle sammenhenger.
- *Vi presenterer* dem for andre mennesker og «anbefaler» dem.
- *Vi følger dem* og hjelper dem når de søker inn til nye sosiale, kulturelle og produktive miljøer.
- *Vi hjelper og støtter* dem når de trenger å konsultere etater, organisasjoner og institusjoner for å oppnå velferd og meningsfull dekning i samfunnet.
- *Vi påtar oss rollen* som støttekontakter og hjelpeverger.
- *Vi hjelper* dem i en overgangsfase nå de prøver å oppnå aksept og tilhørighet i den aldersgruppen de tilhører.
- *Vi gjør* alt vi kan for å skape gode samarbeidsforhold til mennesker som de er avhengige av, familie, personale knyttet til hjelp i hjemmet, annet hjelpepersonale, ledere og medlemmer i lag og organisasjoner, støttekontakter, hjelpeverger, politikere, saksbehandlere og naboer.
- *Vi speider* etter hva som er deres sterkeste sider, beste evner og muligheter for innsats, slik at selvfølelse og livskvalitet kan styrkes.
- *Vi undersøker* hva som er deres egne interesser, fra rock til nattverd, og viser respekt ved ikke å presse dem med på noe de ikke selv liker.
- *Vi gir oss tid* og umaker oss med å finne ut hva de mener og ønsker, selv når vi synes at det er vanskelig.
- *Vi analyserer* vårt eget dagligdagse liv og finner områder hvor vi kan ta de funksjonshemmede med.

Fra «kirkekroken», hva kan menigheten gjøre?

- *Det skal* bli slutt på «holdningssløvhet». Det skal handle mer om vekking av nestekjærlighet enn om vidløftig skolering.
- *Menigheten* har et spesielt ansvar, ikke minst fordi en i tilknytning til dåpen har sjansen til tidlig og nær kontakt.
- *Nybakte foreldre* og småbarnfamilier må møtes med spesiell omsorg, kontinuerlig kontakt og konkret hjelp.
- *Virksomheten kan sikres* ved at enkeltpersoner tar spesielle og forpliktende ansvarsområder og ansvar for enkeltfamilier.
- *De funksjonshemmede* kan gis individuelle oppgaver i menigheten i forbindelse med kirkens virksomhet og arrangement.
- *Menigheten* må bli mer aktiv i forhold til den enkeltes liv i glede og sorg, hverdag og fest, slik at alle etterhvert føler at de ikke bare har noe å hente, men at alle også har noe å gi til de andre i menigheten.
- *Kirken må være våken* for variasjon i alder og livsfase, slik at det gis muligheter for aktivisering for alle.
- *Kirken må bli flinkere* til å samarbeide med lokalsamfunnet generelt, med barnehager, skoler, institusjoner og organisasjoner spesielt.
- *Telefonen er til for å brukes,* både aktivt for å ta kontakt, og som "åpen linje" eller krisetelefonordning.
- *Vi må lære* å bruke de utviklingshemmedes spesialiteter i kirkelig sammenheng, jfr. Dissimiliskonserter.

Frivillighetssentralene

Kommunal rapport har i tó nummer (10. og 24. mars 95) store oppslag om "vellykket frivillighet." Vi har sakset følgende:

Frivillighetssentralene har vært en suksess, fastslår forsker Håkon Lorentzen ved Institutt for samfunnsforskning.

To av tre som jobber på frivillighetssentralene er arbeidsledige. For dem har sentralen bidratt til en meningsfylt tilværelse, selv om innsatsen deres er ulønnet.

- Frivillighetsarbeidet her derfor i mange tilfeller en tilleggsfunksjon: Hjelp til selvhjelp for arbeidsledige, sier forsker Håkon Lorentzen, som har evaluert det arbeidet som frivillighetssentralene har utført siden prøveprosjektet ble satt igang i 1991.
Rapportene har kommet ut i bokform under tittelen *Ansvar for andre.*
Studiet viser at frivillighetssentralene har vært og er et vellykket supplement til de kommunale velferdsoppgavene som utføres. Arbeidet har vært mest vellykket i større byer og tettbebygde strøk. I alt 7 000 personer her i landet er registrert som frivillige ved nærmere 140 sentraler.
De sentralene som fungerer best er de som samarbeider med helse- og sosialetaten i kommunen og de frivillige organinsasjonene. De frivilliges innsats i nærmiljøet har skapt nye former for sosiale nettverk og nye vennskap.
Kun noen få sentraler er lagt ned i løpet av prøveperioden. Det skyldes dårlig ledelse, lavt aktivitetsnivå og delvis geografisk beliggenhet.

- Det finnes over 100 frivillighetssentraler rundt om i landet. 95 av dem har fått statlig støtte. Staten har bidratt med 93.5 millioner kroner siden sentralene ble opprettet i 1991.
- Frivillighetssentralene drives av kommunen, menigheten eller en privat organisasjon. I Oslo driver Kirkens Bymisjon St. Hanshaugen-Ullevå sentral.
- De frivillige hjelper til med praktiske gjøremål som vedhogst, snømåking, innkjøp, barnevakt for enslige mødre og de følger eldre til lege og frisør. De kommer også på besøk bare for å slå av en prat. Alt arbeid gjør de gratis.

Oslo har i dag 13 frivillghetssentraler, og flere er under oppstart. Målet er at hver bydel skal ha sin frivillighetssentral.

Oslo kommune har i år satt av 20 millioner kroner som skal stimulere til enda mer frivillig innsats. -Håpet er at frivilligheten skal gjøre Oslo til en bedre by å bo i, sier Toril Lien Utvik, byråd for arbeid og sosiale tjenester.
12,5 millioner kroner er allerede delt ut til bydelene. De resterende 7,5 millionene skal fordeles fra sentralt hold i kommunen. Bydelene velger selv hvordan pengene skal brukes i det frivillige arbeidet, men i bystyremeldingen om frivillig aktivitet er retningslinjer gitt.
Pengene skal gå til tiltak som utløser enda mer frivillig aktivitet enn den som allerede foregår. Tilskuddet skal ikke finansiere drift, men oppstart av nye aktiviteter. Byråd Utvik er ikke i tvil om at all den frivillige aktiviteten som skjer i nærmiljøene skaper større sosial trygghet og trivsel.
- Vi må få tilbake den frivilligheten som eksisterte i samfunnet før det offentlige profesjonaliserte velferden, sier Utvik, og understreker at den frivillige innsatsen skal være et tillegg til offentlig omsorg og ikke en erstatning for den.

Klipp fra



Ny tenkning i «ny» omsorg

-Boligene til utviklingshemmede blir av tjenesteyterne oppfattet som private hjem. Selvbestemmelsen til den enkelte står i fokus. Til en viss grad ser dette ut til å virke inn på utformingen av tjenestene. Men det er likevel langt igjen før det er samsvar mellom ideologien og virkeligheten, sier forsker Kari Wuttudal ved ALLFORSK. Hun har gitt ut en sluttrapport fra prosjektet «Tjenesteyteren i normalisert omsorg». Dette er en del av evalueringen i reformen for utviklingshemmede. Prosjektet er betalt av Sosial- og helsedepartementet (SHD) og administrert av Norges forskningsråd. Prosjektet har gått over tre år og ble avsluttet i desember 1993. Sluttrapporten heter «Tjenesteyting i boliger til psykisk utviklingshemmede -nye idealer og dilemmaer».

Nissen på lasset

I forbindelse med reformen var det ønskelig med en annen organisering og et annet innhold i dagliglivets tjenester enn det som var framtredende i institusjonsomsorgen.
Wuttudal presenterer i rapporten et teoretisk skille mellom «bedrift» og hjem. Institusjonen er en bedrift, fordi den er mer arbeidsplass enn den er bolig. Dette er også årsaken til at institusjonen fungerer dårlig som levested. Wuttudals oppgave har vært å forsøke å finne ut om institusjons- og klientforhold har slått følge med «nissen på lasset» over i den «nye» kommunale omsorgen. Er «bedriften» blitt gjenskapt i den åpne omsorgen i kommunen? Er det hensynet til boligen som arbeidsplass som har fått dominere eller er livet til utviklingshemmede blitt mer normalisert? For å få svar på problemstillingene har Wuttudal gjennomført observasjoner og intervjuer på 12 ulike tjenestesteder. I alt har hun foretatt 35 intervjuer og fler samtaler.

Endret tenkning

- Selv om jeg *ikke* sammenlikner institusjonsomsorgen direkte med kommunale tjenester, sier vi likevel at det har skjedd endringer, sier Wuttudal. Hun har registrert at mange tjenesteytere tenker annerledes nå enn før. -De er bevisst at de utfører tjenester i *private* hjem. De stiller spørsmål om hva de har lov til i konkrete situasjoner. Blant tjenesteyterne oppstår det diskusjoner om *deres* rolle og oppgaver. I institusjonsomsorgen var det i langt større grad et spørsmål om hva utviklingshemmede hadde lov til i forhold til systemet, sier Wuttudal.

Forts. neste side►

Dilemmaer

I rapporten peker hun på en rekke dilemmaer for de som skal yte tjenester og som skal «organisere» den nye omsorgen. -Idelogisk sett er det ønskelig at tjenestene blir organisert ut fra brukernes premisser. Men dette kan føre til konflikter mellom kravet til likebehandling sett i forhold til ønsket om å gi en nær, personlig og individuell omsorg. Tjenesteyternes rolle som medmenneske (for forbrukerne) kan være motstridende i forhold til rollen som ansatt og arbeidskollega. I den nære omsorgen skulle tjenesteyteren så gjerne hatt mer tid - og kanskje ikke akkurat når arbeidslistene tilsa det. Når tjenesteyterne er stasjonert i nærheten av gruppeboliger eller bofellesskap er det lett for at de tenker på beboerne som en gruppe, ikke som enkeltindivider, og organiserer arbeidet etter det. - Reformen har ført til endringer i den hjembaserte omsorgen som er et godt utgangspunkt for å bedre tjenestene for utviklingshemmede, mener Wuttudal. Forfatter Kari Wuttudal: **Tjenesteyting i boliger til psykisk utviklingshemmede** -*nye idealer og dilemmaer*. ISBN 82-7570-058-2, 118 sider, pris 80, ALLFORSK 1994. Rapporten kan bestilles på telefon 73 59 18 35 eller på faks 73 59 17 08. Forsker Kari Wuttudal treffes på telefon 73 59 19 28 eller på faks 73 59 18 85.

Langt igjen til musikk for alle

2 080 utviklingshemmede (14 prosent) får et musikktilbud på fritida. Om lag halvparten av landets kommuner og bydeler gir et slikt tilbud, viser en undersøkelse som er gjennomført for prosjekt **Musikk for alle.** 415 kommuner og bydeler (eller 89 prosent) har svart på spørreskjemaet. Kommunene oppgir at mangel på kvalifisert personell og manglende økonomi er de største hindringene for å gi et musikktilbud. Hensikten med undersøkelsen var å få mer kunnskap om fritidstilbud i musikk for utviklingshemmede. Søkelyset ble rettet mot omfang, organisering, gjennomføring, planer, hindringer og behov. Undersøkelsen avdekker at det er store forskjeller fra kommune til kommune og fra fylke til fylke. I prosent varierer det fra 6,5% i Oppland til 52,9% i Vestfold. De fleste kommunene gir et tilbud til de utviklingshemmede ved musikkskolene (157 kommuner) eller i det frivillige musikklivet (78 kommuner). Voksenopplæring, egne grupper og band benyttes av i alt 85 kommuner. Norge har totalt 307 kommunale musikkskoler. Undersøkelsen viser at halvparten av musikkskolene har tatt denne oppgaven på alvor. Prosjektet «Aktiv musikk for alle» mener

at musikkskolene er viktige for at utviklingshemmede skal få reelle muligheter til å delta i det lokale musikklivet. Musikkskolene er viktige samarbeidspartnere for prosjektet som gjennomføres i regi av Norsk musikkråd. Et av formålene med undersøkelsen var å finne ut hvilket behov kommunene har for å få hjelp på dette området. Hele 78 prosent av kommunene uttrykker at de trenger faglig hjelp og støtte. Kommuner som allerede har et musikktilbud til utviklingshemmede oppgir at de har et større behov for faglig hjelp enn de kommuner som er uten denne typen tilbud. De fleste kommunene ønsker seg kurs og veiledning. 164 kommuner oppgir at de har planer for dette arbeidet. De fleste nevner konkrete tiltak i kommunal musikkskole eller i fritidsklubb og i det frivillige musikklivet. 35 kommuner har planer om å etablere nye stillinger. Rapporten heter **«Kartlegging av fritidstilbud i musikk for menesker med psykisk utviklingshemming»**, forfatter Ingunn Byrkjedal, ISBN 85-7801-000-5, utgitt av Norsk musikkråd. Rapporten koster 75 kroner, 52 sider og kan bestilles på telefon 33 31 63 42 eller på faks 33 31 63 01.

Sjølskading i Akershus

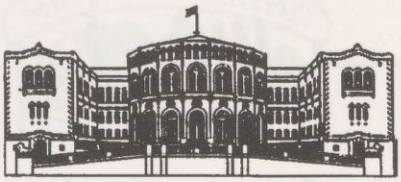
"Variasjon i kvaliteten på tilbudene er stor, men flertallet har et tilbud som jeg mener ikke er forsvarlig." Dette er konklusjonen til prosjektleder og spesialpedagogisk konsulent Lars Ole Bolneset ved Habiliteringssenteret i Akershus. I perioden januar til september 1994 kartla han 40 ulike botilbud med tilsammen 57 personer som alle er sjølskadere eller utagerende i form av angrep mot andre. Hans konklusjon bygger på opplysninger fra nærpersonene i boligene og foreldre/foresatte. De ansatte i boligene har svart på et spørreskjema med i alt 250 spørsmål, 150 muligheter for kommentarer og 10 områder hvor de ansatte skulle legge ved skriftlig informasjon. Foreldre og foresatte fikk 25 spørsmål. Denne delen av undersøkelsen dreide seg i hovedsak om hvor tilfreds de er med tilbudet, samarbeidet og informasjonen. Kartleggingen har foregått i Akershus fylke. Bolneset er altså klar i sin konklusjon: **Han mener at personene i kartleggingen på mange områder ikke har kunnet dra nytte av intensjonene i reformen, til tross for at de var en av målgruppene for den. Bolneset sitter igjen med et inntrykk av at personalet er meget positive, men at de mangler de nødvendige verktøy og den nødvendige kompetanse som må til for å kunne gi det tilbudet som den enkelte bruker trenger. Han mener at en mer målrettet innsats vil gi resultater.**

Forts neste side

Klipp fra



- Det er behov for individuelt tilpassede opplegg. Mangelen på skriftlige mål og delmål fører dessuten til at arbeidet ikke kan måles eller evalueres, påpeker han i prosjektrapporten. Bolneset mener at tilbudet til personene vil få preg av oppbevaring. -Alle viktige satsingsområder som kommunikasjon og selvstendighet blir prisgitt den enkelte arbeidstakers personlige oppfattelse av hva som er rett og galt, skriver Bolneset. Han er redd for at kraftig medisinering og bruk av tvang blir «løsningen» dersom det ikke settes inn de nødvendige ressursene. Undersøkelsen viser at personalet er fornøyd med antall stillinger på vakt, slik det fungerer i dag. Men skal kommunene derimot møte det faktiske behovet for veiledning, kompetanseheving og målrettet arbeid, er det behov for større peronalressurser, mener Bolneset. Innen sommeren 1995 vil han gjøre ferdig en hovedoppgave i spesialpedagogikk med utgangspunkt i de innsamlede dataene. Han skal da se nærmere på ulike sammenhenger mellom sjølskading, angrep og forskjellige faktorer i miljøet. Rapporten er kortfattet og oversiktelig. Lars Ole Bolneset: **KOB-PROSJEKTET 1994** *-kartlegging av omsorgs- og behandlingstilbudet til klienter med selvskading og/eller utagering i Akershus fylke,* 26 sider, pris 40 kroner. Bestilles hos Habiliteringstjenesten i Akershus på telefon 63 81 75 50 eller på faks 63 81 75 60.
Lars Ole Bolneset har samme nummer.



– Umulig med 100 prosent sikkerhet

– Det bør ikke skje brudd på de sikringsopplegg etableres. Men jeg tror vi må se i øynene at i slike saker er det umulig for samfunnet å garantere 100 prosent sikkerhet i enhver situasjon, sa justisminister Grete Faremo i Stortingets spørretime nylig. Ole Johs. Brunes (H) ønsket å vite på hvilken måte statsråden ville sikre barn mot overgrep fra utviklingshemmede med sikringsdom. Faremo innledet med å vise til at det er bred enighet om at utviklingshemmede ikke bør settes i fengsel. Hun opplyste at sikringsdømte som regel blir heldøgnsovervåket enten i egen bolig eller i annen form for institusjon. I denne typen sikringssaker har både kommunene og Kriminalomsorg i frihet ansvar. – Det investeres betydelige ressurser både faglig og økonomisk i opplegget rundt den enkelte, sa Faremo. Hun viste til at Regjeringen har varslet at den vil legge fram for Stortinget et forslag om serraksjoner for lovbrytere med utviklingshemming som er fritatt fra straff. Hun ønsket imidlertid ikke å komme inn på hvilke løsninger Regjeringen vil anbefale. – Dette er uhyre vanskelige saker. Vi må beklage dypt alle brudd som skjer, sa Faremo.

Åros Motell Camp A/S
Årossanden 9, 4640 SØGNE
Tlf. 38 16 64 11
36 3-roms Hotelhytter
17 nye 3-roms Ferieleiligheter
ÅPENT HELE ÅRET!

Håkon Haveland
Boks 326
4341 BRYNE
Tlf. 51 48 35 61

Repro-Trykk
Vikhamar
7560 VIKHAMAR
Tlf. 73 97 78 45

NSB Steinkjer Jernbanestasjon
7700 STEINKJER
Tlf. 74 16 15 22
Fax. 74 16 12 18

Fjellhvil Hotell
3518 NOREFJELL
Tlf. 32 14 91 74

Express Distribusjon A/S
Broen, 3170 SEM
Tlf. 33 33 21 22

Slaatta Skisenter A/S
3580 GEILO
Tlf. 32 09 02 02

Bygg- og Tømrermester
Ragnar Mjåland
Nordre Hovedgårdsv 18
4621 KRISTIANSAND
Tlf. 38 01 39 21
Mobil 94 29 45 18

Ringerikes Sparebank
Søndre Torv 6
3500 HØNEFOSS
Tlf. 32 12 21 66

Kongsberg Blikk
Ødegaardv 3
3600 KONGSBERG
Tlf. 32 73 23 75

C. Tybring-Gjedde A/S papir en gros
Dronn Åstasg 4
3500 HØNEFOSS
Tlf. 32 12 04 33
Fax. 32 12 05 43

Kongsvangen Hotel
3576 HOL
Tlf. 32 08 93 50
Mobil 94 32 77 33

Vega Samvirkelag
8980 VEGA
Tlf. 75 03 50 01
Fax. 75 03 55 65

Woldstads Sandforretning A/S
3340 ÅMOT
Tlf. 32 78 48 46 32 83 19 55
Sand, pukk og grus

Kr. Wangens Bakeri
C M Havigsg 23
8650 MOSJØEN
Tlf. 75 17 02 70

Sørum Kommune
Rådhuset
1920 SØRUMSAND
Tlf. 63 82 62 22

Torco & Kielland A/S
3550 GOL
Tlf. 32 07 42 88/ 22 36 25 50
Fax. 22 36 25 55

Bekkevold
Norderhovsg 15
3500 HØNEFOSS
Tlf. 32 12 40 05

I M C Diving A/S
Boks 1616
5022 BERGEN
Tlf. 55 32 44 00

Oslo-Fergene A/S
Lindøya
0150 OSLO
Tlf. 22 11 52 04

Skibsaksjeselskapet Solvang
Boks 90
4001 STAVANGER
Tlf. 51 52 24 90

Målselvkran
Takelvdal, 9220 MOEN
Tlf. 77 83 51 78
Mobil 94 89 83 94

Gunnar Feltmann Halvorsen
Otto Engersg 2
3181 HORTEN
Tlf. 33 04 50 44
Mobil 94 28 07 05

Gavehuset
Kjøpmannsg 27
7500 STJØRDAL
Tlf. 74 82 52 93

Harriets Blomster
Boks 177
9180 SKJERVØY
Tlf. 77 76 04 03

Berglunds Bilelektro
Silsand
9370 SILSAND
Tlf. 77 84 42 12

Klokkarstua Auto
Ugstadv
3490 KLOKKARSTUA
Tlf. 32 79 81 25

Haug og Bru-Haug Camping
Kirkebøv
3560 HEMSEDAL
Tlf. 32 06 05 25/ 32 06 05 84

Fallmyr Gartneri
7100 RISSA
Tlf. 73 85 11 94

Sortland Autolakk AS
Boks 433
8401 SORTLAND
Tlf. 76 12 10 87

Snopy A/S
Boks 72
9301 FINNSNES
Tlf. 77 84 06 56

Bærum Kommune
Boks 33
1313 VØYENENGA
Tlf. 67 57 40 50
Fax. 67 57 37 42

Drammen Data A/S
Tollbug 21
3044 DRAMMEN
Tlf. 32 83 05 40

Einar Øgrey A/S
Lunde
4550 FARSUND
Tlf. 38 39 07 77
Mobil 94 56 20 17

Tannlege
Ove Eriksson
Storg 86
2600 LILLEHAMMER
Tlf. 61 25 31 30

Hvalen Apotek
Grev Wedelsg 10
3111 TØNSBERG
Tlf. 33 31 24 27

Askvoll Apotek
Boks 7
6980 ASKVOLL
Tlf. 57 73 02 58

J. E. Ekornes A/S
J. E. Ekornesv 11
1900 FETSUND
Tlf. 63 88 21 30
Fax. 63 88 02 73

Fjordabladet
Boks 74
6770 NORDFJORDEID
Tlf. 57 86 04 77

Bruland Lågpris
Bruland
6800 FØRDE
Tlf. 57 82 17 33
Mobil 94 50 41 33

S. Sigvartsen Steinhuggeri A/S
Sørum Bru
3400 LIER
Tlf. 32 84 00 48

Nittedal Energiverk
Rådhuset Mo
1482 NITTEDAL
Tlf. 67 06 80 00

Skraphandel Sven Eriksen
Løvøyv 50, 3189 HORTEN
Tlf. 33 07 86 57
Ønsker alle en God Påske!

N A F Reisebyrå
Stoa
4800 ARENDAL
Tlf. 37 02 13 25
Fax. 37 09 82 30

NORDLAND FISKERIFAGSKOLE
Risaksla 25
8372 GRAVDAL
Tlf. 76 08 08 55 Fax. 78 06 19 40

Saltens Bilruter A/S
8002 BODØ
Tlf. 75 52 50 25

A. Follesø Eftf A/S Welhavensg 52 5006 BERGEN Tlf. 55 32 27 28/ 55 29 08 52 Fax. 55 31 75 97	**Lakselv Farvesenter** Torget 9700 LAKSELV Tlf. 78 46 16 77 Fax. 78 46 13 01	**Utgårdskilens Trålservice** Utgårdskilen Vesterøy 1684 VESTERØY Tlf. 69 37 76 30 Fax. 69 37 75 82	**Halden Heimtextil A/S** Sørliv 78 1787 BERG I ØSTFOLD Tlf. 69 19 53 60 Fax. 69 19 54 87
Neumann Bygg Boks 705 5001 BERGEN Tlf. 55 32 56 30	**Karasjok Samvirkelag** Boks 55 9730 KARASJOK Tlf. 78 46 61 17	**Walberg Ur-Optik** St Marieg 113 1706 SARPSBORG Tlf. 69 15 38 85	**Blikkenslager Hellberg A/S** Hambul Sehestedtsg 12 1750 HALDEN Tlf. 69 18 26 76, Fax. 69 18 20 86 Mobil 94 28 38 44
Unni's Hårstudio Dale 1621 GRESSVIK Tlf. 69 33 16 41	**Nilsen Dagligvare A/S** Boks 73 9750 HONNINGSVÅG Tlf. 78 47 27 49 Fax. 78 47 28 10	**Sand Marina Erling Pettersen** Sand Spjærøy 1684 VESTERØY Tlf. 69 37 74 80	**Alta Kraftlag A/S** Markv 46 9500 ALTA Tlf. 78 43 53 88 Fax. 78 43 40 53
Brødrene Lindberg A/S Industriv 4 1614 FREDRIKSTAD Tlf. 69 39 04 51	**Nilsen Gjestgiveri** Ifjord 9780 LEBESBY Tlf. 78 49 98 17	**Klausen V V S** Gamle Kongev 45 1712 GRÅLUM Tlf. 69 14 17 93	**Bakken A/S** Kongensg 30 7012 TRONDHEIM Tlf. 73 52 34 94
Sleipner Motor A/S Boks 519 Vestre Glemmen 1612 FREDRIKSTAD Tlf. 69 31 77 40 Fax. 69 31 73 23	**T-Bygg Odd Bj. Thyrhaug** Boks 116, 9951 VARDØ Tlf. 78 98 70 76	**Alexis AS** Jernbaneg 6 1767 HALDEN Tlf. 69 17 51 61 Fax. 69 18 53 69	**Hålogaland Grus & Betong A/S** Boks 2003 9405 KANEBOGEN Tlf. 77 07 30 55
Fredrikstad Radio-TV Service Mossev 18 1610 FREDRIKSTAD Tlf. 69 31 26 97	**Kværner Kimek A.S** Boks 34, 9901 KIRKENES Tlf. 78 99 19 55 Fax. 78 99 13 67	**Teknotherm A/S** Boks 87 1751 HALDEN Tlf. 69 19 52 81	**Sør-Troms Fiskeriselskap A/S** Boks 504 9401 HARSTAD Tlf. 77 07 40 55
Odd Carsten Strandin Storg 10 1607 FREDRIKSTAD Tlf. 69 31 55 55	**Ekviperingen A/S** Boks 100 9801 VADSØ Tlf. 78 95 12 25 Fax. 78 95 12 32	**Gunnar Gundersen Galvaniske A/S** Helgebyv 33 1734 HÅFLUNDSØY Tlf. 69 14 97 00 Fax. 69 14 99 33	**Elvmoklinikken AS** Bø 9440 EVENSKJER Tlf. 77 08 57 01 Fax. 77 08 57 09
Harald Stokkeland A/S Ove Rammsg 17 1606 FREDRIKSTAD Tlf. 69 31 33 56	**Alf Hildonen Bakeri & Konditori** Kirkeg 20 9800 VADSØ Tlf. 78 95 15 06	**P K Service A/S** Mellomlia 34 7018 TRONDHEIM Tlf. 73 53 23 59 Fax. 73 53 33 55	**Mikkola & Monsen Ventilasjon** Boks 334 9901 KIRKENES Tlf. 78 99 25 08
Gamlebyen Herrefrisør Raadhusg 16 1630 GAMLE FREDRIKSTAD Tlf. 69 32 01 21	**Nordkapp Regnskapsbyrå A/S** Boks 63 9751 HONNINGSVÅG Tlf. 78 47 35 00 Fax. 78 47 35 95	**Cylinderservice Motor AS** Stjørdalsv 5, 7005 TRONDHEIM Tlf. 73 52 94 45 Fax. 73 52 66 04	**Otto Jenssen** 9970 MEHAMN Tlf. 78 49 73 48
E. Hoffgaard A/S Boks 1747 1631 GML. FREDRIKSTAD Tlf. 69 34 72 11	*Deanu/unjárgga/Girfe áfufbuffe* **Bibliotekbussen Tana - Nesseby** 9820 VARANGERBOTN Tlf. 78 95 81 14	**Nardo Centeret A/S** Boks 5329 7001 TRONDHEIM Tlf. 73 94 25 20 Fax. 73 93 22 00	**ANSVAR FORSIKRING** Parnassv 7, 9900 KIRKENES Tlf. 78 99 20 07 Alle typer forsikring Kontakt oss for ytterlige informasjon og tilbud
Råde Karosserifabrikk A/S Råde, 1640 RÅDE Tlf. 69 28 25 10	**Brødr. Bøckmann A/S** Herbergv 4 1710 SARPSBORG Tlf. 69 14 04 55 Fax. 69 14 16 95	**Asbjørn Rakstad** 1878 HÆRLAND Tlf. 69 89 55 96 *Understellsbehandling av biler*	**Bjørnar Sperre** Høyv 5 4800 ARENDAL Tlf. 37 02 47 15
O. Thorsen Elkjøp A/S Boks 263 9601 HAMMERFEST Tlf. 78 41 19 99	**Solberg Byggmarked AS** Sarpsborgv 5, 1640 RÅDE Tlf. 69 28 42 11 Fax. 69 28 55 05	**Industribygget Fosseveien A/S** Fossev 8/12, 1793 TISTEDAL Tlf. 69 19 24 01 Fax. 69 19 00 34	**ABB Miljø Norsk Viftefabrikk AS** Boks 1644 Valhalla 4602 KRISTIANSAND Tlf. 38 09 76 55 Mobil 94 29 17 75

M. Reppen A/S **Gullsmeder og Juvelere** Boks 21, 5801 SOGNDAL Tlf. 57 67 20 41	**Kjørnes Camping & Hytter** Kjørnes 5800 SOGNDAL Tlf. 57 67 45 80	**Blaalid Slip & Mek Verksted A/S** Boks 63, 6710 RAUDEBERG Tlf. 57 85 51 00 Fax. 57 85 55 45	**Sogn og Fjordane Bustadbyggelag** Boks 234, 6801 FØRDE Tlf. 57 82 12 11 Fax. 57 82 06 22
Byggsenteret **Audun Hundere A/S** Boks 106 5801 SOGNDAL Tlf. 57 67 19 77	Forbrukersamvirket S. Boks 189, 5801 SOGNDAL Tlf. 57 67 23 22 Fax. 57 67 28 14	**Vik Kommune** 5860 VIK I SOGN Tlf. 57 69 52 03	**Fjaler Sparebank** Dale 6810 DALE I SUNNFJORD Tlf. 57 73 61 06 Fax. 57 73 66 80
Ornes Båtbyggeri A/S 5817 ORNES Tlf. 57 68 39 30	**Lund Auto A/S** Boks 289 5801 SOGNDAL Tlf. 57 67 24 77 Fax. 57 67 17 67	**Westcraft A/S** 6718 DEKNEPOLLEN Tlf. 57 85 01 93 Fax. 57 85 13 41	**Magnhild Hegheim Vevstue** Ålhus 6840 VASSENDEN Tlf. 57 72 67 05
Sportsbui A/S Boks 34 5820 GAUPNE Tlf. 57 68 15 75	**Hermansverk Servicesenter** 5840 HERMANNSVERK Tlf. 57 65 34 16	*Elektroentrepenører* **Alf Sjåstad** 6750 STADLANDET Tlf. 57 85 72 69	**Jølster Gartneri Floriade Hagesenter** Grovene 6800 FØRDE Tlf. 57 72 68 06
Mørefly A/S Boks 173 5820 GAUPNE Tlf. 57 68 14 30 Fax. 57 68 16 35	**Vik Camping** 5860 VIK I SOGN Tlf. 57 69 51 25	**Mogrenda Mat A/S** 6770 NORDFJORDEID Tlf. 57 86 28 77	**Årdal Blikkenslager Service A/S** Sandg 9 5875 ÅRDALSTANGEN Tlf. 57 66 01 36 Fax. 57 66 01 49
Fretheim Hotel A/S 5743 FLÅM Tlf. 57 63 22 00 Fax. 57 63 23 03	**Årdal Sport** Statsråd Evensensv 5 5875 ÅRDALSTANGEN Tlf. 57 66 10 21 Fax. 57 66 15 71	*Tannlege* **John Jr. Myklebust** Eidsg 44 6770 NORDFJORDEID Tlf. 57 86 00 42	**Nordfjord Handelslag** Boks 24 6771 NORDFJORDEID Tlf. 57 86 07 33 Fax. 57 86 00 73
Stål & Byggservice Dalav 9 5800 SOGNDAL Tlf. 57 67 31 01	**Trevaren A/S** Grandav 1 5890 LÆRDAL Tlf. 57 66 61 08	**Reidar Tefre Kranutleige A/S** Abrahamhjellen 12 6800 FØRDE Tlf. 57 82 32 19	**Varehuset Brødrene Wangen** 5745 AURLAND Tlf. 57 63 31 06 Fax. 57 63 33 74
Fotklinikken Sogndal Boks 217 5800 SOGNDAL Tlf. 57 67 17 00	**Eides Hotell** 5900 HØYANGER Tlf. 57 71 26 55	**Ramstad Eskefabrikk A/S** Ramstad, 6800 FØRDE Tlf. 57 82 28 55 Fax. 57 82 21 09	**Skilbrei Motor** Boks 90 5890 LÆRDAL Tlf. 57 66 61 44
Balestrand Industrier A/S 5850 BALESTRAND Tlf. 57 69 13 86	**Gulakraft** 5966 EIVINDVIK Tlf. 57 78 42 18	**Gartnerhallen** Boks 169 6801 FØRDE Tlf. 57 82 28 66	**ØSTFOLD FINA OLJE** v/ Ragnar Larsen & Sønner AS Manstad Onsøy 1626 MANSTAD Tlf. 69 33 32 33
VIK SAMYRKELAG 5860 VIK I SOGN Tlf. 57 69 51 05	**Vidar Hop Skyssbåt** 5980 HARDBAKKE Tlf. 57 78 72 49	**Førde Kjølelager A/L** Boks 282, 6801 FØRDE Tlf. 57 82 12 66 Fax. 57 82 05 90	**Anticimex** Produksjonsv 20 1611 FREDRIKSTAD Tlf. 69 39 84 44 Fax. 69 39 93 20
Mathuset A/S Tangenv 18 5875 ÅRDALSTANGEN Tlf. 57 66 12 15 Fax. 58 66 01 06	**Firda Revisjon** Gate 1 nr 48 6700 MÅLØY Tlf. 57 85 16 52	**Måløy Båt og Industrisøm A/S** Boks 184 6701 MÅLØY Tlf. 57 85 12 30	**B K K** Boks 383 5051 NESTTUN Tlf. 55 10 15 20
Lindstrømbui A/S Øyrapl 5 5890 LÆRDAL Tlf. 57 66 62 08	**Høyanger Bil og Karosseri A/S** Boks 130 5901 HØYANGER Tlf. 57 71 32 77	**Stadt Servicesenter A/S** 6750 STADLANDET Tlf. 57 85 72 96	**Jarlens Vaskoteque** Lille Øvreg 17 5018 BERGEN Tlf. 55 32 55 04

Herøy Kommune Silvalen 8850 HERØY Tlf. 75 05 80 82 Fax. 75 05 85 02	**Reno-Vest** Markv 44 8400 SORTLAND Tlf. 76 12 25 77 Fax. 76 12 35 77 Mobil 94 11 04 32	**VSL Norge A/S** 4005 STAVANGER Tlf. 51 56 37 01	**Elektronikkservice A/S** Fjellg 1 4400 FLEKKEFJORD Tlf. 38 32 24 57
Bertel O. Steen A/S Maritim Solheimv 7 1473 SKÅRER Tlf. 67 92 60 00	**Kredtikassen Elverum, Trysil og Tynset**	**S. Iversen Båt og Motorsenter AS** Lovisenbergv 14 3770 KRAGERØ Tlf. 35 98 34 66	*Tannlege* **Ove Hagerup Larsen** Veglo 1 6800 FØRDE Tlf. 57 82 15 96
Spidsberg Frukt og Tobakk 2630 RINGEBU Tlf. 61 28 03 70	**Kabelvåg Elektro A/S** Boks 403 8301 SVOLVÆR Tlf. 76 07 16 66 Fax. 76 07 14 22	**Bjarkøy Fiskeindustri** Leirvåg 9426 BJARKØY Tlf. 77 09 01 40	LOPPA KOMMUNE Parkv 1/3 9550 ØKSFJORD Tlf. 78 45 85 85
Sarpsborg og Omegns Boligbyggelag St Marieg 47 1706 SARPSBORG Tlf. 69 15 52 22	**Hernis Scan Systems A/S** Tangen alle 39 4817 HIS Tlf. 37 01 12 10	**Navicharts A/S** Boks 31 1483 SKYTTA Tlf. 67 06 11 50	**Tyssedal Hotell** 5770 TYSSEDAL Tlf. 53 64 69 07
Bolig Consult as Dronningensg 54 7012 TRONDHEIM Tlf. 73 51 29 70	**Garberg Foto** Innbygda 7580 SELBU Tlf. 73 81 99 05	**Mosvold Shipping AS** Boks 52 4601 KRISTIANSAND Tlf. 38 02 10 60 Fax. 38 02 10 68	**Loftesnes Pensjonat A/S** Boks 146 5801 SOGNDAL Tlf. 57 67 15 77
Isaksen Blomster A/S Storg 29 2000 LILLESTRØM Tlf. 63 81 15 15	**Røste og Olsen Bilverksted** Kreftingsg 37 3045 DRAMMEN Tlf. 32 89 30 08	**Stavanger Aftenblad A/S** Lars Oftedalspl 1 4013 STAVANGER Tlf. 51 60 16 00 Fax. 51 89 32 66	*Siv. Ingeniør* **Olaf Abel Engh A/S** Torgeir Vraaspl 4 3044 DRAMMEN Tlf. 32 83 19 00 Fax. 32 83 94 11
Vulkan Skandinavia AS Stasjonsv 18 1361 BILLINGSTAD Tlf. 66 98 24 00 Fax. 66 98 16 70	**Kleppe A/S** Strandg 2 4800 ARENDAL Tlf. 37 02 14 74	**Skotreff** Ø Torgg 2 3256 LARVIK Tlf. 33 18 16 30	**Vesterland Feriepark** Boks 230 5801 SOGNDAL Tlf. 57 67 83 30
Byggmakker **Ole Slorer** Vogtsv 38 1710 SARPSBORG Tlf. 69 14 69 00 *Byggningsartikler*	**ABB Distribusjon AS** Ørav 23 1630 GAMLE FREDRIKSTAD Tlf. 69 32 16 10 Fax. 69 32 16 18	**Silver Plast A/S** Nerland 6410 MIDSUND Tlf. 71 27 82 22	**Folkeuniversitetet i Sogn og Fjordane** Strandg 28 6900 FLORØ Tlf. 57 74 20 00
Handarbeidstua Havneg 23 7800 NAMSOS Tlf. 74 27 24 72	**Årdal Apotek** Storev 24 5870 ØVRE ÅRDAL Tlf. 57 66 35 10	**A/S Holmsens Magasin** Fredheimv 3 1087 OSLO Tlf. 22 21 19 50	**Ballangen Kommune** 8540 BALLANGEN Tlf. 76 92 82 08
Galeien Sko Hundvågv 52 4085 HUNDVÅG Tlf. 51 54 84 00	**Straumen Bil A/S** Skorgenes 6390 VESTNES Tlf. 77 18 13 01	**Frank's Skipssmie** Midtv 1458 FJELLSTRAND Tlf. 66 91 85 46	**Brødr Davik A/S** Strandg 64 6270 BRATTVÅG Tlf. 70 21 59 44
K. Trana Redskapsfabrikk A/S Ingvald Ystgaardsv 9 7047 TRONDHEIM Tlf. 73 91 72 06	**Hvalsafari A/S** Boks 58 8480 ANDENES Tlf. 76 14 12 73	**Næringslivets Hovedorganisasjon Telemark** Nedre Hjelleg 1, 3724 SKIEN Tlf. 35 52 82 60 Fax. 35 52 26 80	**Sparebanken NOR EiendomsSenter** Boks 125 Sentrum 3101 TØNSBERG Tlf. 33 37 72 00
Restech Norway Nordstrandv 65 8012 BODØ Tlf. 75 58 52 63 Fax. 75 58 52 64	**Brattvåg Regnskapskontor A/S** Storg 69 6270 BRATTVÅG Tlf. 70 21 60 38	**Kafe Troll** 5745 AURLAND Tlf. 57 63 36 63	**Jarle Sandvik** 5745 AURLAND Tlf. 57 63 31 73

Arkitekt **Ola Natvig** Wesselsg 4 0165 OSLO Tlf. 22 20 51 07	*Frisørsalongen* **Rolf Børresen** Verftsg 4 3290 STAVERN Tlf. 33 19 90 62	**M/S Tronøy A/S** Kirkeg 6 9000 TROMSØ Mobil 94 81 67 35	**H. Nygård A/S** Hamreg 6900 FLORØ Tlf. 57 74 25 11
Kopstad Trevareindustri Kopstad 3090 HOF Tlf. 33 05 87 17	**Byggmesterringen A/S** Valløv 58 3150 TOLVSRØD Tlf. 33 32 92 00	**Bunker Oil Nor AS** Boks 990 9001 TROMSØ Tlf. 77 68 60 75 Fax. 77 68 63 74	**Moss Pukkverk** Vålerv 381 1539 MOSS Tlf. 69 25 13 29
J M Consult Auglendsdalen 78 4017 STAVANGER Tlf. 51 88 46 40	**Bjørn Buttedal** Vassdalen 6810 DALE I SUNNFJORD Tlf. 57 73 59 32	**Hans Kjøstelsen Farvehandel A/S** Boks 521 Vestre Glemmen 1601 FREDRIKSTAD Tlf. 69 31 50 50 Fax. 69 31 07 13	**Esca Forlag** Boks 1012 1510 MOSS Tlf. 69 27 33 85
Gon Camping Boks 1071 3260 ØSTRE HALSEN Tlf. 33 12 65 11	**Bull A/S** Fyrstikkalleen 3 A 0661 OSLO Tlf. 22 57 56 00	**Østlandske Formidling A/S** Solgaard Skog 1, 1539 MOSS Tlf. 69 25 11 15 Fax. 69 25 33 87	**TrioVing as** Varnav 32 A 1522 MOSS Tlf. 69 25 02 00 Fax. 69 25 02 50
Urmaker-Optiker **O. Brastads Eftf** Langg 40 3080 HOLMESTRAND Tlf. 33 05 12 49	**Haglebu Camping** 3359 EGGEDAL Tlf. 32 71 33 23 Mobil 94 25 06 20	**Erling Andersen A/S** Storg 16 1531 MOSS Tlf. 69 25 09 35	**Novatek Norge A/S** Vålerv 149 1539 MOSS Tlf. 69 25 68 11
Bøndenes Rekneskapskontor Syltebø 6470 ERESFJORD Tlf. 71 23 41 64	**Kragerø Apotek** Kirkeg 15 3770 KRAGERØ Tlf. 35 98 06 33	**Humlekjær Elektriske A/S** Storg 9, 1531 MOSS Tlf. 69 25 75 20 Fax. 69 25 09 70	**Roger Trading** Boks 34 1580 RYGGE Tlf. 69 26 88 00
Ingeniørfirmaet **Dr. Olaf Loland** 4633 KRISTIANSAND Tlf. 38 09 29 68	**Sigurd Knutsen A/S** Nytorget 3600 KONGSBERG Tlf. 32 73 14 18	**Norwegian Tools AS** Kongensg 37 1530 MOSS Tlf. 69 24 00 30	**Tor Findsrud's Handelsgartneri** 3420 LIERSKOGEN Tlf. 32 85 08 60
Borge Sparebank Boks 8 8360 BØSTAD Tlf. 76 08 43 04	**Aaserud Møbler A/S** Torgg 9 1738 BORGENHAUGEN Tlf. 69 16 66 60	**Gjølstad Trafikkskole A/S** Kongensg 37 1530 MOSS Tlf. 69 25 75 70 Fax. 69 25 75 70	
Gullsmed **Johs Bjørnerud A/S** Storg 17 3210 SANDEFJORD Tlf. 33 46 25 10	**Rimi Sjusjøen** 2612 SJUSJØEN Tlf. 62 36 34 11	**Teknoform A/S** Rabekkg 9 1523 MOSS Tlf. 69 25 39 05 Fax. 69 25 39 10	**Moss Avis** Boks 248 1501 MOSS Tlf. 69 25 30 40
Byrkjelo Bygg og Snikkarverksemd Byrkjelo 6867 BYRKJELO Tlf. 57 86 73 49	**ANONYM GIVER**	**Renolit Norge A/S** Boks 593 1522 MOSS Tlf. 69 26 60 00 Fax. 69 26 80 76	**Meløy Apotek** Boks 83 8150 ØRNES Tlf. 75 75 48 44
Elplex A/S Åmotv 2 1380 HEGGEDAL Tlf. 66 79 75 60 Fax. 66 79 63 67	**T. Brandvold A/S** Arbeiderg 16 3050 MJØNDALEN Tlf. 32 87 60 53	**Bjarne Moberget** Solefallsv 22 1519 MOSS Tlf. 69 27 20 82	**Akerlund & Rausing AS** Boks 270 3003 DRAMMEN Tlf. 32 83 69 90
Strompdal Flyttetransport Tverrånesv 2, 8600 MO Tlf. 75 15 35 76 Mobil 94 81 02 13	**Jøvik Sildolje- & Kraftforfabrik A/S** 9000 TROMSØ Tlf. 77 68 75 75 Fax. 77 69 15 05	**Norsk Stanseindustri** Værftsg 3 A, 1511 MOSS Tlf. 69 25 10 25 Fax. 69 25 03 00	**Trykk-service A/S** Boks 4024 3002 DRAMMEN Tlf. 32 83 58 40

Sparebanken Spydeberg
Stasjonsg 9
1820 SPYDEBERG
Tlf. 69 83 72 50

Nye Hotel Barents AS
Kaig 8, Boks 13
9951 VARDØ
Tlf. 78 98 77 61
Fax. 78 98 83 97

Askøy Betong
5300 KLEPPESTØ
Tlf. 56 14 11 11

Trædal Seletøyfabrikk
Trædal
4520 SØR-AUDNEDAL
Tlf. 38 25 61 30

Norwegian Talc AS
5355 KNARRVIK
Tlf. 56 33 05 00

TH Hellesøy Skipsbyggeri A/S
5474 LØFALLSTRAND
Tlf. 53 48 02 77
Fax. 53 48 03 08

Cubus
Strandg 4
8650 MOSJØEN
Tlf. 75 17 17 76

O H Rasmussen A/S
Boks 138
3101 TØNSBERG
Tlf. 33 31 13 06

Lommedalsbussen A/S
Lommedalsv 299
1350 LOMMEDALEN
Tlf. 67 56 13 01

Miljøservice A/S
Barliev 21
5033 FYLLINGSDALEN
Tlf. 55 16 70 48
Fax. 55 16 70 30

Optiker
L. Eriksen A/S
Nedre Storg 3
3015 DRAMMEN
Tlf. 32 83 60 21

Delta Electronics A/S
Boks 88
3195 BORRE
Tlf. 33 08 22 97

Rasmussen & Strand A/S
Drammensv 130 C
0277 OSLO
Tlf. 22 56 27 20
Fax. 22 56 25 10

Jerløw Larsen A/S
Sandstrand
9445 TOVIK
Tlf. 77 08 77 75
Fax. 77 08 77 72

Førde Postkontor
Langebruv 9
6800 FØRDE
Tlf. 57 82 13 22

Curly Damefrisør
Bankg 5
9008 TROMSØ
Tlf. 77 65 55 77

Svaneapoteket
Boks 1103, 8006 BODØ
Tlf. 75 52 47 34
Fax. 75 52 66 50

Gravferdshjelp for Vågsøy
Almenningen
6762 ALMENNINGEN
Tlf. 57 85 48 38
Mobil 94 50 32 24/ 94 48 72 25

Bjerkeli Villamaskiner
Lisletta
3500 HØNEFOSS
Tlf. 32 13 55 26

Kviteseid Betong A/S
3850 KVITESEID
Tlf. 35 05 34 25
Fax. 35 05 32 07

Rica Maritim Hotel
Boks 593
5501 HAUGESUND
Tlf. 52 71 11 00

Breivikbotn Handel AS
Strandg 40
9593 BREIVIKBOTN
Tlf. 78 45 15 04

Bråthen's Rørservice
Aronsv 39 A
3029 DRAMMEN
Tlf. 32 82 24 12

Stuene Cafe & Restaurant A/S
Boks 282
8301 SVOLVÆR
Tlf. 76 07 26 40

Tannlege
Tor Frost Nielsen
Strandg 19
5013 BERGEN
Tlf. 55 32 67 24

EDB-Tjeneste AS
Boks 79
9601 HAMMERFEST
Tlf. 78 41 31 66
Fax. 78 41 30 53

Bondal Snekkerverksted
3697 TUDDAL
Tlf. 35 02 40 99

Hjelle Bakeri og Konditori A/S
Boks 518
6801 FØRDE
Tlf. 57 72 01 03

Osterfjordens Nye Fartøylag A/S
Ø Muralm 1 B
5012 BERGEN
Tlf. 55 90 12 15

H. Knudsen Supply A/S
Boks 148
9601 HAMMERFEST
Tlf. 78 41 26 88

Borgens Blomsterforretning Eva Borgen
Storg 37, Boks 109
8480 ANDENES
Tlf. 76 14 11 33

Pronova Biopolymer AS
Boks 494 Strømsø
3002 DRAMMEN
Tlf. 32 83 73 00
Fax. 32 83 34 88

Tannlege
Olav Sunde
Foreningsg 1
5016 BERGEN
Tlf. 55 32 08 04

Arne Persen Byggvareforretning
Strandv 129
9790 KJØLLEFJORD
Tlf. 78 49 82 10
Fax. 78 49 87 07

Buskerud Byggisolering A/S
Solvangen 2
3057 SOLBERGELVA
Tlf. 32 87 02 17

Helgeroa Spekevare A/S
Søndersrød
3295 HELGEROA
Tlf. 33 18 80 46

Industri & Skipsbanken A/S
Boks 4087 Dreggen
5023 BERGEN
Tlf. 55 31 90 70
Fax. 55 31 99 10

Alma Mater Forlag A/S
Alleg 26
5007 BERGEN
Tlf. 55 21 31 78
Fax. 55 31 84 68

Pla-Mek A/S
Langlov 57
6200 STRANDA
Tlf. 70 26 15 46

Fylkessjukehuset i Lærdal
5890 LÆRDAL
Tlf. 57 66 61 11

K P M G Peat Marwick AS
Sandviksboder 5
5035 BERGEN-SANDVIKEN
Tlf. 55 31 05 10 Fax. 55 32 11 66

Urheims Elektrokompani
Kong Oscarsg 45
5017 BERGEN
Tlf. 55 31 60 50
Fax. 55 31 56 40

Paul H. Løvdal's Regnskapsservice
Songe
4909 SØNGE
Tlf. 37 16 42 60

E. Bjerkes Elektriske
Kirkeg 14
3770 KRAGERØ
Tlf. 35 98 11 25

Bryggen Gull og Sølv
Boks 4078
5023 BERGEN
Tlf. 55 31 56 85

Sula Kommune
Langevåg
6030 LANGEVÅG
Tlf. 70 19 28 00

Grenland Folkehøgskole
Amund Tvetesv 13
3945 EIDANGER
Tlf. 35 51 02 44
Fax. 35 51 11 73

Halden Kommune
Storg 8
1750 HALDEN
Tlf. 69 17 45 00
Fax. 69 18 00 58

E. Karstensen Fiskeoppdrett A/S
6927 BATALDEN
Tlf. 57 74 54 44

Gran Trykkeri
2750 GRAN
Tlf. 61 33 11 46

Flyspesialisten Nortrans
Boks 11
4601 KRISTIANSAND
Tlf. 38 02 70 30

Helge R. Olsen & Sønn A/S
Verkseier Furulundsv 5
0668 OSLO

Tlf. 22 30 43 90
Fax. 22 30 05 51

Apoteket Bien
Holbergsg 8
3718 SKIEN
Tlf. 35 52 40 80

Seilmakere
Roald Solvang
Skjæløy Onsøy
1626 MANSTAD
Tlf. 69 33 33 11

El-Fag A/S
2900 FAGERNES
Tlf. 61 36 08 33
Fax. 61 36 10 91
Vakttlf 94 41 82 47

Eiendomssanering A/S
Hageg 27
0653 OSLO
Tlf. 22 68 10 11

G. Myhren Bilradio A/S
Haslev 5
0571 OSLO
Tlf. 22 38 01 61

Bjugn Kommune
7160 BJUGN
Tlf. 72 52 81 01
Fax. 72 52 89 30

Jernbanegata 15 A/S v/Terje Martinsen
Glommeng 2, Boks 618
2200 KONGSVINGER
Tlf. 62 81 59 97

Drammen Kommune
Nedre Storg 3
3008 DRAMMEN KOM.
Tlf. 32 80 68 00
Fax. 32 80 66 59

Royal Park Restaurant A/S
Kirkeg 48
7600 LEVANGER
Tlf. 74 08 87 17

P. Høegh-Larsen
Torget 16
3970 LANGESUND
Tlf. 35 97 35 42

Bunes Fisk A/S
Hopen
8050 TVERLANDET
Tlf. 75 53 20 44

Fylkesmannen i Rogaland
4005 STAVANGER

Tlf. 51 56 87 00
Fax. 51 56 88 11

MEGA Trafikkskole A/S
Nessev 2 B
9400 HARSTAD
Tlf. 77 07 04 70

ANONYM STØTTE

RS Naturmedisinske Senter
Storg 155
3915 PORSGRUNN
Tlf. 35 55 53 40

Brødr. Holm A/S
Boks 42
8430 MYRE
Tlf. 76 13 39 33
Fax. 76 13 41 18

Toms Sjokolade - Tørsleff & Co A/S
Mjøndalen Industrifelt
3050 MJØNDALEN
Tlf. 32 87 51 70
Fax. 32 87 51 75

ANONYM GIVER

Hitra Kommune Bolig- og Omsorgstjenesten
7240 FILLAN
Tlf. 72 44 11 00
Fax. 72 44 15 03

Storvik Salong
Sjøg 6
8006 BODØ
Tlf. 75 52 16 84

Simotec A/S
Sluppenv 5
7037 TRONDHEIM
Tlf. 73 96 61 11

Brumunddal Shellservice A/S
Boks 330
2381 BRUMUNDDAL
Tlf. 62 34 09 99

Falk & Halvorsen A/S Elektrisk
Rådhusg 22, 3015 DRAMMEN
Tlf. 32 83 48 97
Fax. 32 89 48 86

Statens Landbruksbank

Bankg 9/11
9001 TROMSØ

Tlf. 77 68 10 95
Fax. 77 68 96 58

Bausch & Lomb Norway A/S
Oscarsg 92
0256 OSLO
Tlf. 22 55 77 00

N K B Regnskap A/S
Malmøg 7
0566 OSLO
Tlf. 22 71 77 77

Bilservice A/S
Albert Moeskausv 70
1711 SARPSBORG
Tlf. 69 14 45 00
Mobil 94 18 41 69

El-Team A/S
Verksv
3330 SKOTSELV
Tlf. 32 75 65 77
Fax. 32 75 64 60
Mobil 94 84 65 64

Søndre Land Kommune
2860 HOV
Tlf. 61 12 20 00
Fax. 61 12 33 80

HIV & AIDS Konsulent i Nordland
Biskop Kroghg 15, 8017 BODØ
Tlf. 75 53 43 58 Fax. 75 53 41 11
Åpent
Hverdager 0900-1500
Onsdager 1800-2000

Møller-gruppen AS
Frysjav 31 B
0883 OSLO
Tlf. 22 95 34 90
Fax. 22 23 15 03

Bjørn Haukedal Regnskapsservice
Gamle Ringeriksv 31
1340 BEKKESTUA
Tlf. 67 59 10 20

Eidsberg Kommune
1850 MYSEN
Tlf. 69 89 14 33

SKIEN KOMMUNE
3707 SKIEN

Tlf. 35 58 10 00
Fax. 35 58 12 97

Leknes Regnskap AS
Boks 162
8370 LEKNES
Tlf. 76 08 32 00

Eiendoms-forvaltning A/S
Komediebakken 9
5010 BERGEN

Tlf. 55 23 15 20

Sør-Odal Kommune
Berggården
2100 SKARNES
Tlf. 62 96 83 00

Moelven Kværnum Bruk A/S
2857 SKREIA
Tlf. 61 16 34 32

Sakshaug SSport A/S
Zebra Senteret
7700 STEINKJER
Tlf. 74 16 39 00
Fax. 74 16 29 38

Liatoppen Fjellstove
3570 ÅL
Tlf. 32 08 55 57

Hammerfest Bakeri A/S
Kransvikv 12
9600 HAMMERFEST
Tlf. 78 41 12 75

Esso Norge A/S
Drammensv. 149, 0277 OSLO
Tlf. 22 66 30 30 Fax. 22 66 37 37

ROGALAND FYLKESKOMMUNE
Boks 130, 4001 STAVANGER
Tlf. 51 51 66 00 Fax. 51 51 67 97

HAFSLUND ENERGI
Boks 55
1701 SARPSBORG
Tlf. 69 16 20 00
Fax. 69 16 20 98

Nordfjord Hotell
Boks 144
6770 NORDFJORDEID
Tlf. 57 86 04 33

Elcon Finans
Kaig 2, 9008 TROMSØ
Tlf. 77 68 80 55/ 77 68 88 28

Rieber & Søn A/S
Knivsøv 50
1787 BERG I ØSTFOLD
Tlf. 69 18 45 00
Fax. 69 18 71 50

Aurland Sparebank
5745 AURLAND
Tlf. 57 63 32 00

Åspaviljongen Leif O. Larsen
Boks 318
3001 DRAMMEN
Tlf. 32 83 37 47

Sæterdal's Frisersalong
Skrivev 16
1920 SØRUMSAND
Tlf. 63 82 76 76
Herrefrisør

Leif Engesnes
Tordenskioldsg 6
7012 TRONDHEIM
Tlf. 73 52 42 19

Grete Johansen AS
Kongsvingerv 6
2040 KLØFTA
Tlf. 63 98 04 40

Hagen Treindustri A/S
6880 STRYN
Tlf. 57 87 16 44

Eggedal Bilservice A/S
3359 EGGEDAL
Tlf. 32 71 46 56

Raufoss A/S
Boks 2
2831 RAUFOSS
Tlf. 61 15 20 00
Fax. 61 15 20 08

Aktiv Økonomiservice ANS
Sjøg 3, 8004 BODØ
Tlf. 75 52 81 90

Martinsen Verktøy & Plast
Bjørnstadfeltet
3070 SANDE I VESTFOLD
Tlf. 33 77 71 90

H & O Bernhardsen
Boks 4063
8007 BODØ
Tlf. 75 56 44 95

Eirik Snerte Møbeltapetsering
3560 HEMSEDAL
Tlf. 32 06 01 61

Femina Dame- og Herrefrisør
Søndre Torv 2
3500 HØNEFOSS
Tlf. 32 12 14 67/ 32 14 12 54

Ljoslands Trevarefabrikk
4670 HORNNES
Tlf. 37 93 03 16

Fiskeredskap A/S
Strandg 164
9690 HAVØYSUND
Tlf. 78 42 36 25

Hans Kastnes Atelier
Strandg 35
9008 TROMSØ
Tlf. 77 68 99 99

posten
3100 TØNSBERG
Tlf. 33 31 85 00

Alstahaug kommune
T Kveldulvsonsg 27/29/31
8800 SANDNESSJØEN
Tlf. 75 04 40 55 Fax. 75 04 33 99

Berg-Hansen Reisebureau Kr.sand A/S
Boks 2214 Posebyen
4602 KRISTIANSAND
Tlf. 38 02 05 55

Spiro-Tech A/S
Kjærnes Brygge
1400 SKI
Tlf. 64 94 54 90

Per Ingar Sviggum
Boks 84
5801 SOGNDAL
Tlf. 57 67 16 90

Rasmussen Gruppen
Kirkeg 1
4610 KRISTIANSAND
Tlf. 38 02 14 90
Fax. 38 07 03 58

Den norske Bank
Storg 6
3600 KONGSBERG
Tlf. 32 73 24 90
Fax. 32 73 25 64

Skarnes Mat & Potten Skarnes

Holme Båtopplag
Holmev 63
3145 TJØME
Tlf. 33 39 01 23

Bodahls Verksted Eftf
Hother Bøttgersg 14
3725 SKIEN
Tlf. 35 52 74 00

DYNO NOBEL
Boks 614
3412 LIERSTRANDA
Tlf. 32 84 12 00
Fax. 32 22 81 83

Arnes Frisør
Hafstadv 38
6800 FØRDE
Tlf. 57 82 62 35

Gumpens Auto Øst A/S
Skibåsen 1
4636 KRISTIANSAND
Tlf. 38 04 30 77

Oslo Energi
Boks 2481 Solli
0202 OSLO
Tlf. 22 43 50 50
Fax. 22 56 32 32

Gromstad Bil & Båt A/S
Kragerøv 24
3770 KRAGERØ
Tlf. 35 98 12 33

Interplan A/S
V Strandg 49
4612 KRISTIANSAND
Tlf. 38 07 00 50

HVEM ØNSKER IKKE Å VÆRE OPPDATERT?

RAPPORT

- *Har aktuelt fagstoff – også knyttet til ansvarsreformen!*
- *Bringer reportasjer fra inn- og utland!*
- *Presenterer frivillige aktiviteter fra nærmiljø og lokalsamfunn!*

TEGN ABONNEMENT NÅ OG DU VIL BLI OPPDATERT FOR EN RIMELIG PRIS.

Årsabonnement for '95 koster bare 100 kroner!

Ja takk,
jeg ønsker abonnement på
RAPPORT i 95.

Navn: _____

Adr.: _____

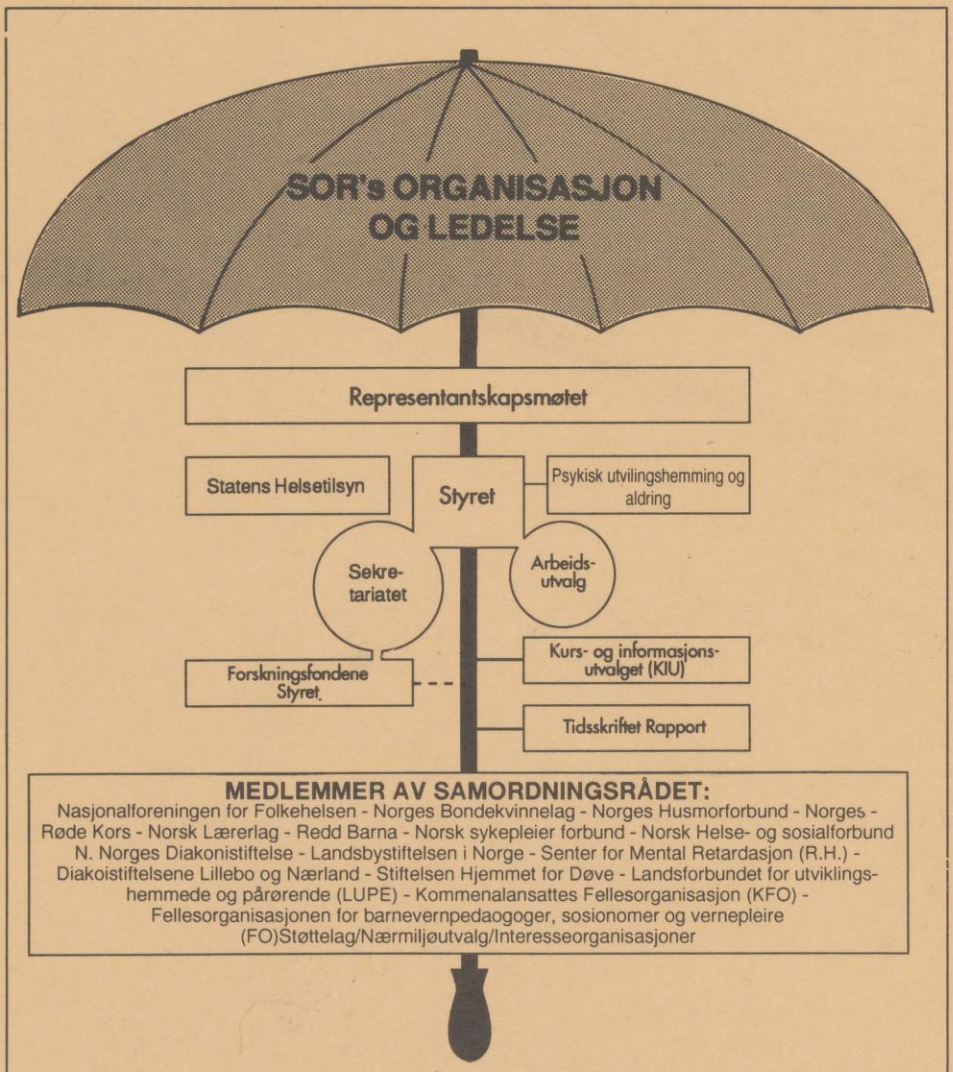
P.nr./sted: _____

Porto

SOR
Hamreheia 17
4631 Kristiansand

Blad i postabonnement

Returadresse:
RAPPORT
Postboks 98
3570 Ål



Holmestrand Handelstrykkeri as - Tlf. 33 05 12 71 - Fax 33 05 28 94